

НІЧОГО ДЛЯ НАС БЕЗ НАС

**Посібник з інклюзивного прийняття рішень
для ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

УДК 061.2-056.26:005.53](477:100)(083.132)
ББК 66.79(4Укр)+66.79(0)
Н 70

Посібник «Нічого для нас без нас» видано в рамках проекту «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» (IDEAS) за фінансової підтримки Європейської Комісії та Британської Ради.

Упорядники висловлюють щире подяку всім організаціям та особам, матеріали яких було використано під час підготовки цього видання.

Відповідальність за зміст цього видання несе виключно Британська Рада. Зміст цієї публікації ніяким чином не може сприйматись як відображення поглядів Європейського Союзу.

Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для засобів масової інформації / За загальною редакцією Виртосу І.Г. Упорядники: Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н., Ждан П.М., Флетчер А. – К: Ленвіт: 2015. – 92 с.

ISBN 978-966-8995-98-9

У посібнику представлено інформацію з проблем інвалідності, процесу інклюзивного прийняття рішень, ролі засобів масової інформації у формуванні та здійсненні інклюзивної політики, висвітлено досвід Азербайджану, Вірменії, Грузії, Йорданії, Лівану, України, Великої Британії з цих питань.

УДК 061.2-056.26:005.53](477:100)(083.132)

ББК 66.79(4Укр)+66.79(0)

Зміст

Про посібник	4
Глосарій	5
Розділ 1. Інклюзивний підхід до прийняття рішень	11
Розділ 2. Правові засади процесу інклюзивного прийняття рішення	22
Розділ 3. Як відбувається процес інклюзивного прийняття рішень	33
Розділ 4. Засоби масової інформації та інклюзивне прийняття рішень	47
Розділ 5. Рекомендації для тренерів	69
Інформаційні ресурси	82
Про проект IDEAS: Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства	84
Кодекс професійної етики українського журналіста (витяг)	90

Про посібник

Мета посібника – допомогти тим, хто відповідає за розробку інклюзивної політики, залучити до процесу прийняття рішень людей з інвалідністю. У цьому процесі ЗМІ мають відігравати ключову роль: вони здатні сприяти змінам у ставленні до людей з інвалідністю, зруйнувати усталені щодо них стереотипи і показати їх широкі можливості.

«Усе, що нас стосується, має здійснюватися за нашою участю» – саме таке правило має бути застосоване в роботі з людьми, які мають інвалідність. Незалежно від того, чи ви є представником урядових структур, фахівцем ЗМІ або громадським активістом, залучення осіб з інвалідністю до співпраці лише сприятиме її ефективності.

Поданий у посібнику інструментарій базується на загальних принципах та підходах міжнародних та європейських документів про права людини, зокрема Конвенції ООН про права інвалідів. Він є частиною міжнародної концепції, сформованої в межах проекту «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства» (Inclusive Decisions for Equal and Accountable Society, IDEAS).

Концепцію розроблено представниками неурядових організацій, державних структур та засобів масової інформації країн-учасниць проекту IDEAS: Азербайджану, Вірменії, Грузії, Йорданії, Лівану, України, а також Великої Британії. Проект IDEAS опирається на практичний досвід організацій громадянського суспільства, які працюють над зміцненням прав людей з інвалідністю.

Посібник підготовлено спільно з британськими фахівцями у сфері захисту прав людей з інвалідністю та експертами країн-учасниць проекту. Він містить теорію та практику інклюзивного прийняття рішень, практичний досвід різних країн щодо вирішення проблем інвалідності, плани освітніх занять та інші корисні поради.

Інформація, подана в ньому, актуальна станом на червень 2014 року.

Глосарій

Громадськість – соціально активна частина суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Діє як безпосередньо, так і через різноманітні об'єднання громадян.¹

Громадянське суспільство – суспільство громадян з високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей, яке утворює розвинені правові відносини з державою; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.²

Організації громадянського суспільства – це зареєстровані відповідно до чинного законодавства громадські об'єднання, професійні спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, творчі спілки та інші організації, діяльність яких не пов'язана із здійсненням владних повноважень і отриманням прибутку з метою його розподілу. Такі організації ще називають «неурядовими».³

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних інтересів, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших.⁴

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.⁵

Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.⁶

Громадські організації осіб з інвалідністю, їх спілки – це різновиди громадянських об'єднань, які створюються з метою забезпечення рівних прав і можливостей осіб з інвалідністю та їх соціального захисту, виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб таких осіб. Представники всеукраїнських громадських організацій інвалідів, їх спілок залучаються (за їх зверненням) до складу колегій і консультативно-дорадчих органів центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до свого статусу та території діяльності.⁷

Участь громадськості – широкий спектр прямих і непрямих форм участі представників громадськості в прийнятті управлінських рішень. Участь громадськості

¹ civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/11;

² civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/11;

³ civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/11;

⁴ Закон України «Про громадські об'єднання»;

⁵ Закон України «Про громадські об'єднання»;

⁶ Закон України «Про громадські об'єднання»;

⁷ Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

сприяє цінному обміну інформацією між владою та громадянами, завдяки чому політики й державні службовці більше дізнаються про вплив своїх рішень, зокрема на людей та їх групи, погляди й інтереси яких могли б залишитися непоміченими.⁸ Існують чотири рівні участі громадськості – від найнижчого до найвищого ступеню залучення. До них відносяться: інформація, консультація, діалог та партнерство.⁹

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.¹⁰

Законодавча влада в Україні – Верховна Рада України (парламент), яка є єдиним органом законодавчої влади в Україні.¹¹

Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.¹² Засоби масової інформації називаються ще четвертою владою.

Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.¹³ Інформація (з точки зору участі неурядових організацій та громадянського суспільства у процесі прийняття рішень) – це така форма участі вказаних суб'єктів у процесі прийняття рішень, що характеризується найнижчим ступенем їх залучення до формування політики. Зазвичай цей рівень участі полягає в отриманні інформації від органів державної влади та не потребує і не передбачає втручання або залучення неурядових організацій. Інформація актуальна на всіх етапах процесу прийняття рішень.¹⁴

Консультація – надання інформації, порад і підтримки. Консультація (з точки зору участі неурядових організацій та громадянського суспільства у процесі прийняття рішень) – це форма участі вказаних суб'єктів у процесі прийняття рішень, коли органи державної влади звертаються до них із проханням висловити думку стосовно конкретного політичного питання чи політичного процесу. Цей рівень участі включає інформування неурядових організацій органами державної влади про поточний стан політичного процесу та прохання прокоментувати, висловити думки і відреагувати.¹⁵

Діалог – спілкування двох і більше осіб. Діалог (з точки зору участі неурядових організацій та громадянського суспільства у процесі прийняття рішень) – це така

⁸ civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/news/article/show/11;

⁹ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року;

¹⁰ Конституція України;

¹¹ Конституція України;

¹² Закон України «Про інформацію»;

¹³ Закон України «Про інформацію»;

¹⁴ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року;

¹⁵ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року.

форма участі вказаних суб'єктів у процесі прийняття рішень, коли будь-яка зі сторін може ініціювати відповідний діалог, який в свою чергу може бути **необмежений** або **конкретний**.¹⁶

Необмежений діалог – це двостороннє спілкування, яке ґрунтується на взаємних інтересах та потенційно спільних цілях, з метою забезпечення регулярного обміну думками. Його межі можуть варіюватися від відкритих громадських слухань до спеціалізованих нарад між неурядовими організаціями та органами державної влади.

Конкретний діалог ґрунтується на взаємних інтересах для обговорення окремого політичного процесу. Конкретний діалог зазвичай веде до вироблення спільної рекомендації, стратегії або законопроекту.

Партнерство (з точки зору участі неурядових організацій та громадянського суспільства у процесі прийняття рішень) – це така форма участі вказаних суб'єктів у процесі прийняття рішень, яка передбачає спільну відповідальність на кожному етапі процесу прийняття політичного рішення: встановлення порядку денного, складання проекту, прийняття рішень та реалізації політичних ініціатив. Партнерство є вищим рівнем участі неурядових організацій та громадянського суспільства у процесі прийняття рішень.¹⁷

Інвалідність – поняття, яке еволюціонує і є результатом взаємодії, яка відбувається між особами з інвалідністю та бар'єрами середовища та відносин, і яка заважає їхній повній і дієвій участі у житті суспільства нарівні з іншими.¹⁸

Інвалідність – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.¹⁹

Особи з інвалідністю – особи, які мають стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній і ефективній участі у житті суспільства нарівні з іншими.²⁰

Інвалід – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого

¹⁶ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року;

¹⁷ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року;

¹⁸ Конвенція ООН про права інвалідів. Щодо назви документу: Генеральна Асамблея ООН прийняла назву документу англійською мовою *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. При перекладі на українську та ратифікації документу Верховною Радою України була офіційно використана назва Конвенція про права інвалідів. Слово "людина" було вилучено з контексту. Незважаючи на те, що це офіційний переклад, ЗМІ може ініціювати дискусію щодо коректного вживання термінів щодо людей з інвалідністю (*прим. авт.*);

¹⁹ Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»;

²⁰ Конвенція ООН про права інвалідів.

держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист.²¹

Дискримінація за ознакою інвалідності – будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні.²²

Дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.²³

Розумне пристосування – внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не стають невідомим чи не виправданим тягарем, для цілей забезпечення реалізації або здійснення інвалідами нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод.²⁴

Універсальний дизайн – дизайн предметів, побуту, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними до використання всіма людьми без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп інвалідів, де це необхідно.²⁵

Оцінка впливу забезпечення рівності участі в процесі прийняття рішення для осіб з інвалідністю – допомагає визначити наскільки особи з інвалідністю були залучені до прийняття рішень (розробки та впровадження законодавчих ініціатив, програм, стратегій, планів тощо). Громадським об'єднанням осіб з інвалідністю надається пріоритетна роль у процесі оцінки результатів політики.

Інклюзивне прийняття рішень – це процес максимального врахування інтересів громадян, де всі учасники мають змогу вільно й відкрито долучатися до прийняття рішень, що їх стосуються, без жодних утисків чи приниження. Передумови забезпечення сприятливих умов для інклюзивного прийняття рішення: верховенство права, дотримання основних демократичних принципів, політична воля, сприятливе законодавство, чіткі процедури, довгострокова підтримка та ресурси для сталого громадянського суспільства і спільний простір для діалогу та співпраці.

²¹ Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»;

²² Конвенція ООН про права інвалідів;

²³ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»;

²⁴ Конвенція ООН про права інвалідів;

²⁵ Конвенція ООН про права інвалідів.

Мейнстрімінг інвалідності (англ. *Mainstream* – головний потік) – це комплексний підхід, що враховує різні інтереси та надає рівні можливості особам з інвалідністю та забезпечує їх включення у всі сфери життєдіяльності. Їхні потреби мають бути враховані вже на початку формування політики, законодавчих ініціатив, програм, стратегій, планів на всіх рівнях, а не розглядатись лише в межах спеціальних програм, стратегій.

Персоналізація – це соціальний підхід, який враховує особливості кожної людини, яка отримує послугу чи підтримку, і який передбачає право вибору та контролю над даним процесом.

Цикл політики. Термін «політика» в даному посібнику буде використовуватися в значенні плану дій державних та громадських організацій, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), який спрямований на реалізацію конституційних прав та свобод людей з інвалідністю.²⁶

Цикл політики:

- Визначення цілей.
- Визначення та оцінка різних варіантів.
- Процес прийняття рішень.
- Впровадження політики.
- Моніторинг, оцінювання.

Моделі інвалідності. Різні тлумачення сутності поняття «інвалідність» лягли в основу формування існуючих «моделей інвалідності» (моральної, благодійної, реабілітаційної, медичної, культурної, соціальної та ін.), які є яскравим відображенням суспільної думки певного періоду до осіб з інвалідністю.

²⁶ Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року.

Розділ 1.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень

З матеріалів цього розділу ви дізнаєтеся:

- що таке інвалідність; які існують бар'єри для людей з інвалідністю;
- що таке інклюзивний підхід до прийняття рішень;
- чому він є важливим для людей з інвалідністю;
- чому ЗМІ не можуть залишатися осторонь процесу прийняття рішень для людей з інвалідністю.

Досвід Великої Британії

Інвалідність відчуває кожен у певний період життя

«У якийсь момент нашого життя більшість із нас відчуває інвалідність – або особисто, або під час догляду за членом (членами) сім'ї чи друзями».

Це один із висновків аналітичного дослідження «Розкриття потенціалу»²⁷ (2013), який замовив Офіс з питань інвалідності – урядовий відділ, що відповідає за координацію стратегії уряду з питань інвалідності у всіх міністерствах Великої Британії.

Результати дослідження показали, що люди відчувають інвалідність у різні моменти свого життя і що більшість людей не народилися з такими порушеннями.

Часто інвалідність настає під впливом таких чинників, як вік, бідність, безробіття, дієта (харчування), стиль життя. Люди, які на момент набуття інвалідності були в скрутному фінансовому становищі, мають більшу ймовірність погіршити і без того скрутне становище через свою інвалідність.

Уряд Великої Британії опублікував дослідження «Розкриття потенціалу» у доступних форматах, зокрема у форматі «спрощеного посібника» (Easy Read Guide), а також випустив фільм для користувачів британської мови жестів.

Поняття «інвалідність»

Інвалідність – поняття, що еволюціонує і є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі, та яка заважає їхній повноцінній і дієвій участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Люди з інвалідністю – особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Відповідно до соціальної моделі інвалідності **саме бар'єри, які існують у суспільстві, а не функціональні порушення, роблять людей «інвалідами»**.

Інші терміни – «особа з інвалідністю», «людина з інвалідністю» – використовують для того, щоб на перше місце поставити слово «особа», «людина», а потім її особливість.

Моделі інвалідності

У різні часи інвалідність пояснювали по-різному. Фактично в моделях інвалідності відображалася суспільна думка до людей з інвалідністю, яка була притаманна в певний історичний період. За найдавнішою моделлю інвалідності – **моральною** – інвалідність розглядали як наслідок гріха і можливість його таким чином спокутувати. Із часом розуміння інвалідності й ставлення до людини, а також її можливої участі в суспільстві, змінилося.

²⁷ Fulfilling Potential. Building a deeper understanding of disability in the UK today: www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/320515/building-understanding-main-slide-deck.pdf

Медична модель

Традиційний погляд на інвалідність, який часто називають медичною моделлю, трактує її як особисту проблему або трагедію людини. Відповідно до цієї моделі людина з інвалідністю **виключається з повноцінного життя та є залежною від інших**. Вона може викликати тільки жаль або страх.

Медична модель передбачає надання лікування або оточення турботою (одним із різновидів є **благодійна модель, яка розглядає людину з інвалідністю як об'єкт благодійництва**). Водночас має прихований підтекст, а саме: бути «інвалідом» – значить бути «ненормальним», а бути «ненормальним» – значить бути небажаним.

Соціальна модель

Концепцію соціальної моделі розробляли люди з інвалідністю впродовж останніх сорока років. В її основі лежить не фізіологія особи, тобто порушення стану здоров'я, що роблять її «інвалідом», а **бар'єрна природа суспільства**. Соціальна модель наголошує на тому, що людина з інвалідністю перебуває у невідповідному становищі через обмеження, накладені на неї соціальними, культурними, економічними бар'єрами та бар'єрами середовища.

Інвалідність є наслідком соціальних порушень. Люди з порушеннями зараховані до категорії «інвалідів» самим суспільством та оціночними бар'єрами, такими як суспільні судження та ставлення, інституційними бар'єрами, пов'язаними із законами та політикою, економічними бар'єрами, а також бар'єрами навколишнього середовища, такими як фізична недоступність, обмеження в інформації та комунікації.

Бар'єри породжують **дискримінацію**, виключають із суспільного життя та ставлять осіб з інвалідністю у становище, що принижує їхню гідність.

Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» **дискримінація** – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Відповідно до *статті 2* цього закону принципами недискримінації є:

- забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
- забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
- повага до гідності кожної людини;
- забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Якщо розглядати інвалідність відповідно до соціальної моделі, це означає, що **бар'єри можна усунути**. Наприклад, можна мотивувати роботодавців усунути фізичні бар'єри на робочих місцях так, щоб особи з фізичними порушеннями не відчували незручностей, могли виконувати свою роботу й не зазнавали дискримінації.

Рух за права людей з інвалідністю

«Ми мобілізуємо свої сили, сподіваюся, ми останні, хто веде велику боротьбу за громадянські права, а тих, хто протистоятиме нам, буде зметено з історичної арени і стануть вони лише тінями минулого». Активіст за права людей з інвалідністю Ліам Магвайєр (Ірландія, 1981).²⁸

Організації людей з інвалідністю почали масово з'являтися в усьому світі, починаючи з середини 1970-х років. До того лише в деяких країнах і лише профспілки представляли інтереси їхніх окремих груп, наприклад, незрячих чи нечуючих.

У Сінгапурі в 1981 році, у Міжнародний рік людей з інвалідністю, зібралися з усього світу люди, які мали ту чи іншу інвалідність, щоб створити міжнародну організацію Disabled People's International (DPI). Сьогодні DPI через своїх представників національних асамблей присутня у понад 130 країнах африканського, арабського, азійсько-тихоокеанського, Карибського регіонів, СНД, Європи, Латинської та Північної Америки. Основну увагу DPI приділяє людям з інвалідністю в країнах, що розвиваються. Метою DPI є досягнення повної участі людей з інвалідністю в усіх сферах життя. В Україні представником DPI є Всеукраїнська громадська організація «Національна Асамблея інвалідів України».

Виключення людей з інвалідністю із суспільного життя

Повноцінна участь людей з інвалідністю в житті суспільства не можлива через численні бар'єри та перешкоди. «Звичайна» людина їх може не помічати, а особі з інвалідністю доводиться боротися з ними щоденно. Розрізняють наступні бар'єри.

Інституційні/стратегічні бар'єри

Державна політика, закони та послуги не завжди враховують потреби людей з інвалідністю, або ж ці потреби не реалізують. Наприклад, послуги сфери охорони здоров'я часто є недоступними, освітні послуги для дітей з інвалідністю є або відокремленими, або низької якості. Норми, що регулюють діяльність сфери охорони здоров'я та безпеки, можуть несправедливо позбавити можливості отримати роботу чи скористатися іншими послугами.

Оціночні судження

Найсуттєвішим бар'єром, що стримує участь людей з інвалідністю у суспільному житті є оціночні судження, упередження та стереотипи. Саме через них до людей з інвалідністю ставляться як до людей залежних, неспроможних про себе дбати, «не таких» як усі інші. Оціночні бар'єри зазвичай формують ставлення до людей з інвалідністю як до об'єктів жалю чи благодійництва, а не повноцінних громадян.

Це призводить до того, що люди з інвалідністю, як правило, не мають повноважень у процесах прийняття рішень, які впливають на їхнє життя. Вони є лише «пацієнтами» чи «користувачами послуг», а не активними учасниками власного життя. Деякі люди з інвалідністю відчувають тавро ганьби, відкрити агресію і насильство. Особливо негативне ставлення помітне до тих осіб, які мають психічні порушення або є носіями таких вірусів, як ВІЛ чи гепатит.

²⁸ Цитата з книжки Діани Дрідгер «The Last Civil Rights Movement. Disabled Peoples' International».

Згідно з дослідженням британських спеціалістів²⁹, особи з інвалідністю мають учетверо більше шансів стати жертвами злочинів, ніж інші люди, і вдвічі частіше стають жертвами жорстоких нападів.

Фізичні бар'єри

У зв'язку з відсутністю доступу до будівель, транспорту багато людей з інвалідністю не мають можливості брати активну участь у житті родини, громади та нації. Це обмежує їхні можливості у працевлаштуванні, відпочинку та користуванні іншими послугами.

Недостатня інформація та комунікація

Інформація та комунікація часто є недоступними для багатьох людей з інвалідністю. Здебільшого інформація відсутня у доступному форматі. Веб-сторінки іноді розроблено без дотримання вимог універсального дизайну або вони несумісні з програмним забезпеченням для людей з інвалідністю.

Відсутність досліджень

Відсутність достовірної і широкої статистичної інформації з проблеми інвалідності перешкоджає досягненню ефективних змін. Громадські організації могли б підтримати збір даних з метою подальшого інформування місцевих та національних органів влади. ЗМІ також могли б ініціювати такі розвідки. Після опрацювання дані могли б стати добрим підґрунтям для прийняття відповідних рішень.

Фінансові бар'єри

Ресурси для впровадження політики рівних можливостей є часто обмеженими. Здебільшого кошти виділяються лише для надання окремих послуг, а не впровадження системної політики залучення людей з інвалідністю до суспільного життя.

Досі існують побоювання щодо потенційних витрат, які дозволять людині з інвалідністю проявляти повну активність, працювати у різних сферах, брати участь у виборних процесах.

Нерозуміння того, навіщо слід виділяти кошти на вирішення кризових ситуацій щодо інвалідності, часто не дозволяє тим, хто приймає рішення, інвестувати в політику рівності та забезпечення доступності. А це могло б забезпечити кращі можливості людям з інвалідністю зробити цінний економічний та соціальний внесок у життя суспільства.

Формування політики та надання послуг

«Усе, що нас стосується, має здійснюватися за нашою участю!». Це політичне гасло допомогло запровадити конституційне законодавство у Польщі, коли влада вперше перейшла від рук монарха до парламенту. Пізніше воно стало символічною нормою демократичності. Це просте й зрозуміле гасло щонайменше означає: рішення, які стосуються мене, не повинні прийматися без мене. У 1990-х роках його широко використовували під час демонстрацій та мітингів на захист прав людей з інвалідністю.

²⁹ Disabled people's experiences of targeted violence and hostility:
www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/research/disabled_people_s_experiences_of_targeted_violence_and_hostility.pdf

Мейнстрімінг інвалідності

«Ми ніколи не приймали б рішення, яке може вплинути на життя жінок, без участі самих жінок. Тоді чому ми вважаємо, що можна приймати рішення, які можуть вплинути на життя людей з інвалідністю, не залучаючи до цього цих людей?», – зауважив учасник проекту IDEAS.³⁰

Наявність бар'єрів, з якими доводиться стикатися людям з інвалідністю, та розуміння важливості їх подолання спонукало осіб, котрі займаються формуванням політики, розробити концепцію «мейнстрімінгу інвалідності».

Мейнстрімінг інвалідності (англ. *mainstream* – головний потік) – це комплексний підхід, що враховує різні інтереси та надає рівні можливості людям з інвалідністю, забезпечує їх включення в усі сфери життєдіяльності. Їхні потреби мають бути враховані вже на початку формування політики, стратегій, програм на всіх рівнях, а не розглядатись лише в межах спеціальних програм, стратегій.

Мейнстрімінг інвалідності – це водночас політика, стратегія, інструмент досягнення соціальної інтеграції, що охоплює практичне прагнення до недискримінації та забезпечення можливостей людей з інвалідністю брати активну участь у процесах розвитку суспільства. Це ефективний та дієвий засіб для досягнення рівності.

Концепція мейнстрімінгу інвалідності передбачає також оцінку стану забезпечення прав людей з інвалідністю на всіх рівнях державних інституцій.

Мейнстрімінг містить вимогу «нічого для нас без нас», висунуту людьми з інвалідністю. У листопаді 2007 року Економічна та Соціальна рада ООН включила мейнстрімінг інвалідності в План дій для держав-членів ООН.³¹

Ключова вимога мейнстрімінгу: задоволення потреб осіб, які мають інвалідність, слід вирішувати разом з потребами інших членів суспільства, а не виокремлювати їх у спеціальні програми, залучати до національних програм у політичній, економічній та соціальній сферах.

Досвід України

Парламентські слухання: участь громадських організацій

В Україні парламентські слухання – це особлива форма розгляду політичних викликів, до якої залучають громадськість.

У червні 2014 року відбулися парламентські слухання на тему: «Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей з порушенням психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення». Мета їх – знайти можливості вдосконалення доступу до освіти, охорони здоров'я та посилення соціальної підтримки дітей з інвалідністю, а також покращити міжвідомчу координацію вирішення цих питань. До підготовки слухань залучалось широке коло представників органів законодавчої та виконавчої влади, громадських організацій та експертів.

Слухання були підготовлені відповідними комітетами Верховної Ради України, які займаються проблемами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

На етапі підготовки слухань представники громадських організацій:

- були залучені до робочої групи, яка вела підготовку до парламентських слухань;

³⁰ Більше про проект IDEAS у Додатках цього посібника;

³¹ Mainstreaming disability in the development agenda: www.un.org/disabilities/default.asp?id=1569

- допомагали у підготовці проекту висновків та рекомендацій;
- були залучені до дискусій щодо порядку денного, проекту висновків та рекомендацій;
- брали участь у парламентських слуханнях, мали слово;
- були залучені до переговорного процесу щодо остаточного варіанту висновків та рекомендацій.

Для організацій, які займаються проблемами інвалідності, участь у парламентських слуханнях надала можливість повідомити про нагальні проблеми та негативний вплив недосконалих, дубльованих та несистематичних фрагментарних соціальних послуг.

Для органів влади слухання допомогли зрозуміти: політика матиме відповідний результат та бажаний вплив, якщо до її формування і реалізації долучати організації, які представляють позицію людей з інвалідністю.

- Як українські ЗМІ висвітлюють парламентські слухання?

Незалежне проживання та самообслуговування

У багатьох країнах існує рух незалежного проживання та самообслуговування, який відстоює автономію особистості та вибір жити так, як вона цього бажає.

Протягом останніх тридцяти років особи з інвалідністю намагаються надати нового визначення поняттям «незалежний» та «незалежність».

Люди почали усвідомлювати, що причина не **в індивідуальних функціональних порушеннях, які ускладнюють реалізацію права вибору та контролю за власним життям, а в тому, як держава використовує ресурси, призначені для підтримки людей з інвалідністю.**

«Спеціалізований будинок», у якому проживають люди з інвалідністю, не дає їм базової автономії. Та якби вони мали контроль над ресурсами, які виділяються на їхнє утримання, то могли б відновити контроль над власним життям. Інакше кажучи, вибір та контроль над тим, як надається допомога, куди і на що виділяються ресурси та фінанси, лежить в основі визначення незалежного проживання та самообслуговування.

Право вирішувати

Право вирішувати є кампанією асоціації Inclusion International – міжнародної мережі, яка представляє людей з інтелектуальними порушеннями та їхні сім'ї.

Мета кампанії – обстоювати права та надавати підтримку сім'ям у намаганнях зрозуміти можливі наслідки правосуб'єктності для осіб з інтелектуальними порушеннями в процесі прийняття ними рішень (стаття 12 Конвенції ООН про права інвалідів).

Персоналізація

Персоналізація є підходом соціальної допомоги, який означає, що «кожна особа, яка отримує підтримку, незалежно від того, чи це обов'язкова послуга, чи послуга, яка фінансується самою особою, має право вибору та контролю над формою підтримки».

У Великій Британії уряд використовує дві форми фінансування – *прямі платежі та персональні бюджети*. Людина з інвалідністю має вибір щодо виду послуг особистого догляду (підтримання), який вона хоче отримувати або замовити.

Прямі платежі – це нарахування, які здійснює державний орган людині з інвалідністю або її представнику, для того, щоб вона самостійно (а не місцеві органи влади) придбала послуги за доглядом.

Мета прямих платежів – забезпечити гнучкішу систему надання послуг. Коли людина отримує кошти, а не послуги соціального догляду, то вона має більший вибір та контроль за власним життям і може особисто приймати рішення з приводу того, яким чином цей догляд буде відбуватися.

Досвід Великої Британії

Певна особа, назовемо її Дженет, проходить медичний огляд, щоб отримати соціальну послугу «догляд в громаді». Результатом цього огляду є план надання догляду, в якому зазначено, що їй потрібна допомога соціального працівника шість годин на тиждень. Орган місцевої влади, в юрисдикції якого перебуває Дженет, може або надати соціального працівника з догляду на свій розсуд, або нараховувати їй прямі платежі, щоб вона могла самостійно його найняти.

Із 2013 року всі громадяни Великої Британії, які отримують допомогу від соціальних служб, мають персональний бюджет. Ідея персонального бюджету полягає в тому, щоб надати людям більше можливостей контролю та гарантувати, що послуги, які вони отримують, задовольняють їхні конкретні потреби та побажання. Персональним бюджетом може розпоряджатися як сама людина (коли вона отримує прямі платежі), так і місцева рада.

Індивідуалізація спонукає людину розраховувати на власні сили.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень

Життєвий досвід людей з інвалідністю є важливим фактором формування політики та планування послуг. Проте вони фактично виключені з процесу прийняття рішень, що безпосередньо впливають на їхнє життя.

Відповідно до статті 4 Конвенції ООН про права інвалідів необхідно активно залучати людей з інвалідністю через їхні представницькі організації до всіх етапів формування та впровадження політики, законів та послуг, які безпосередньо їх стосуються.

Інклюзивне прийняття рішень – це не тільки підхід, але й практичний засіб залучення до спільного визначення та вирішення проблем. Він забезпечує активну участь у процесі прийняття рішень тих, на кого вони впливають, і тих, хто несе відповідальність за їх здійснення.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень є результатом упровадження *соціальної моделі інвалідності*, в основі якої лежать наступні принципи:

- люди є «інвалідами» через бар'єри, які створює суспільство;
- порушення та функціональні обмеження є допустимою нормою життя, тоді як дискримінація – ні;
- люди, які надають підтримку особам з інвалідністю, повинні бути «напоготові», а не «на вершині» – **люди з інвалідністю повинні мати можливість використовувати допомогу, досвід та знання інших, але при цьому не бути об'єктом їхнього контролю**;
- «усе, що нас стосується, має здійснюватися за нашою участю»;
- люди з інвалідністю мають право на рівність, гідність та незалежність.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень виник як фактор рівності усіх людей. Інакше кажучи, політика та послуги, розроблені з метою забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх залучення в усі сфери життя суспільства, має формуватися з урахуванням досвіду тих, на кого вона спрямована.

Цей підхід порушує проблему *очікувань*, які має суспільство стосовно людей з інвалідністю, позиціонуючи їх як активних учасників власного життя, а також посилює їхні прагнення, позитивне бачення себе та суспільства.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень – це багатоетапний процес. І нині країни перебувають на різних його етапах, кожен з яких має свої особливості та завдання.

Інформування →	Консультування	→ Інклюзивне прийняття рішень
Відсутні взаємини	Обмежена участь	Рівноправні партнери із самого початку
Відсутня участь	Незначна участь	Активна участь
Відсутній вплив	Обмежений вплив	Значний вплив у межах визначених параметрів
Інформація надходить після завершення процесу розробки рішення. Наприклад, людей повідомляють про появу нової послуги	Консультування відбувається, коли рішення вже прийнято	Інклюзивний підхід до прийняття рішень запроваджується із самого початку процесу розробки нової послуги чи політики
«Ось що <u>ми</u> плануємо зробити для <u>вас</u> »	«Що <u>ви</u> думаєте про <u>наші</u> пропозиції?»	«Що <u>ми</u> будемо робити і як <u>ми</u> будемо це реалізовувати в партнерстві?»

- Порівняйте, на якому етапі людина має більше можливостей впливати на формування політики?

На будь-якому етапі – інформування, консультування або інклюзивного прийняття рішення – роль ЗМІ полягає в модеруванні процесу. Вони можуть виступати як повноцінний учасник обговорень чи надавати платформу для обговорення.

Чому інклюзивний підхід до прийняття рішень є важливим

Багато бар'єрів, з якими доводиться стикатися людям з інвалідністю, існують лише тому, що суспільство не залучає цих людей до процесу формування політики та послуг, що впливають на їхнє життя.

Якщо позбутися цих бар'єрів – користь отримає все суспільство, оскільки обмеження участі у суспільному житті людей з інвалідністю впливає не лише на них, але й на їхні сім'ї, не дає можливості розвиватися їхньому потенціалу на користь усієї спільноти.

Досвід Великої Британії

Консультація з людьми з інвалідністю покращує якість послуг

Місцеві органи влади попросили людей з інвалідністю, які користуються послугами з догляду, запропонувати, як покращити якість цих послуг.

Шляхом консультивання органи влади дізналися, що найбільше скарг користувачів на те, що вони не знають, хто з доглядальниць прийде до них наступного тижня. Відтак влада запропонувала, щоб компанія, яка надає соціальні послуги, проводила чітке планування, аби користувачі послуг були поінформовані заздалегідь.

Як інклюзивний підхід до прийняття рішень може вплинути на усунення бар'єрів

Інвалідність людини стає соціально відчутною в результаті зіткненням її з тими бар'єрами, які існують у суспільстві. Якщо усунути ці бар'єри, стане можливим залучення осіб з інвалідністю до суспільного життя, розкриття їхнього творчого потенціалу, використання їхнього досвіду тощо.

Інклюзивний підхід до прийняття рішень створює такі можливості для подолання бар'єрів.

Інституційні/стратегічні бар'єри

Ці бар'єри можна подолати, розширивши повноваження та участь організацій, які представляють людей з інвалідністю, у процесі прийняття рішень на місцевому та національному рівнях.

Оціночні судження

Особи, відповідальні за формування політики, та представники ЗМІ повинні відігравати провідну роль у тому, щоб кинути виклик стереотипам та негативному ставленню суспільства до людей з інвалідністю. Наприклад, через співпрацю з людьми з інвалідністю, залучення їх до спільної роботи тощо.

Фізичні бар'єри

Особи з інвалідністю мають залучатися до визначення та контролю за дотриманням стандартів доступності архітектурних об'єктів, транспорту. Усунення фізичних бар'єрів допоможе створити інклюзивне суспільство, в якому люди з інвалідністю зможуть розширити можливості участі у всіх сферах життя.

Недостатня інформація та комунікація

Інформація та методи комунікації мають бути доступними та розробленими з використанням технологій, що дають можливість усім людям брати активну участь у процесі прийняття і реалізації рішень.

Досвід Йорданії

Участь жінок з інвалідністю

Жіночий комітет при Вищій раді у справах людей з інвалідністю, до складу якого входять чоловіки та жінки з інвалідністю, представляє проблеми жінок з інвалідністю не тільки для тих, хто приймає рішення, але й для ширшого публічного обговорення.

Відсутність досліджень

Використовуючи результати дослідження участі людей з інвалідністю в соціальному і політичному житті та збираючи їхні пропозиції та зауваження, можна генерувати пропозиції щодо формування політики змін.

Досвід Йорданії

Дослідження впливає на формування політики

Аналітичне дослідження потреб людей з інвалідністю тривало шість місяців. За цей час багато громадян з інвалідністю було залучено до аналізу звітів державних інституцій про стан надання їм послуг. Після завершення роботи було розроблено рекомендації і презентовано на конференції за участю представників міністерств.

Фінансові бар'єри

Повне розуміння переваг залучення людей з інвалідністю до суспільного життя повинно стати нормою прийняття рішень про місцеві та національні бюджети.

Де можна використовувати інклюзивний підхід до прийняття рішень

Інклюзивний підхід до прийняття рішень слід застосовувати на всіх рівнях формування політики та послуг.

- Конкретна людина з інвалідністю повинна сама визначати, де їй жити і з ким.
- Бажано, щоб громадські організації, незалежно від виду діяльності, мали серед своїх членів осіб з інвалідністю.
- Уряд має знайти механізми залучення людей з інвалідністю до процесу формування та прийняття політичних рішень.
- ЗМІ мають залучати людей з інвалідністю до співпраці як дикторів, журналістів, учасників медійного процесу (монтажерів, операторів), експертів тощо.

Розділ 2.

Правові засади процесу інклюзивного прийняття рішення

З матеріалів цього розділу ви дізнаєтеся:

- про міжнародні та національні законодавчі акти щодо проблем інвалідності;
- як їх можна використати з метою захисту прав людей з інвалідністю;
- які виклики людям з інвалідністю та громаді загалом доводиться долати.

Конвенція ООН про права інвалідів

Конвенція ООН про права інвалідів (*далі* – Конвенція) була прийнята 13 грудня 2006 року й відкрита для підписання державами-учасницями 30 березня 2007 року. Конвенція є першим в історії міжнародним документом, який має обов'язкову юридичну силу. Вона визначає обов'язки держав підтримувати, захищати та забезпечувати права людей з інвалідністю в усьому світі; а також визнає той факт, що люди з інвалідністю та працездатне населення разом становлять те, що ми називаємо людством.

Конвенція є міжнародною угодою прав людини, котра була складена і написана людьми з інвалідністю для людей з інвалідністю, зокрема тих, які мають багаторічні фізичні, інтелектуальні, сенсорні порушення, труднощі в навчанні і які у своєму житті можуть стикатися з перешкодами у прагненні брати рівноправну участь у житті суспільства.

Конвенція накладає певні зобов'язання на уряди, які мають вживати заходів, щоб забезпечувати дотримання прав людини з інвалідністю.

- Конвенція визнає – люди з інвалідністю мають рівні права з усіма іншими, а саме: право на свободу, повагу, рівність та гідність.
- Усі основні права людини з інвалідністю зведено в одному документі.
- Нею визначено зобов'язання урядів країн щодо виконання та забезпечення прав людини з інвалідністю.

Ця конвенція не є паперовою «декларацією». Вона зобов'язує уряди вживати дій для усунення бар'єрів і забезпечення особам з інвалідністю справжньої свободи, гідності та рівності.

- Рівність перед законом без дискримінації.
- Прийняття власних рішень.
- Повага до родинного життя.
- Свобода від експлуатації, жорстокості та насильства.
- Інклюзивна освіта.
- Гідний рівень життя.
- Підтримка участі у житті суспільства та спільноти.
- Доступне фізичне середовище та інформація.

Права осіб з інвалідністю, як і всіх інших людей, були закладені та прописані у Загальній декларації прав людини 1948 року. З огляду на це, Конвенція *не надає* особам з інвалідністю «*нових*» прав людини. Проте було визнано, що слід вжити заходів з метою дотримання цих прав у повсякденному житті.

Якщо країна *підписує* Конвенцію, то це означає, що вона погоджується з її змістом. Якщо країна її *ратифікує*, то це означає, що вона погоджується виконувати те, що визначає Конвенція і зобов'язується внести зміни до національного законодавства з метою забезпечення дотримання прав людей з інвалідністю.

Чому Конвенція є важливою для осіб з інвалідністю?

- **Уряд України несе відповідальність** щодо забезпечення прав людей з інвалідністю; подає звіти Комітету ООН з питань людей з інвалідністю про хід виконання своїх зобов'язань.

- **Конвенція забезпечує можливості посилення впливу людей з інвалідністю на політику, що стосується їхнього життя.** З метою дотримання норм Конвенції уряд країни зобов'язаний залучати людей з інвалідністю до процесу законотворення та формування політики у сфері інвалідності, а також підготовки та подання звітів Комітету ООН про стан виконання вимог Конвенції.
- **Конвенція визначає нові стандарти забезпечення державою дотримання прав людини, їх захисту та підтримки.** Це перша угода про права людини, яка визначає право людини на інклюзивну освіту, вибір місця проживання тощо.
- **Конвенція зобов'язує уряд вживати практичних заходів з метою посилення контролю людей з інвалідністю над власним життям, а також їх повноцінної участі в житті суспільства.**
- **Вона сприяє забезпеченню повноцінного захисту від дискримінації осіб з інвалідністю.** Уряду, можливо, доведеться переглянути законодавство щодо запобігання дискримінації осіб з інвалідністю.
- **Норми Конвенції можуть використовуватися людьми з інвалідністю та їхніми громадськими організаціями для обговорення та впливу на проблемні питання національного та місцевого характеру.**
- **Конвенція сприяє підтримці позитивного ставлення до людей з інвалідністю.** Адже уряд має обов'язок підвищувати рівень обізнаності та виховувати повагу до прав та гідності осіб з інвалідністю, боротися з упередженнями та негативним ставленням до них, сприяти розумінню того, який внесок у суспільство вони можуть зробити.

Конвенція базується на «соціальній моделі» інвалідності.

Зобов'язання, які накладає Конвенція на уряди країн-учасниць

Відповідно до *статті 4* Конвенції уряд бере на себе зобов'язання сприяти та гарантувати повну реалізацію прав та основних свобод людей з інвалідністю.

Конвенцією передбачено такі зобов'язання держав:

- **Зобов'язання щодо дотримання.** Держави повинні уникати ситуацій, які перешкоджають людям з інвалідністю користуватися своїми правами. Наприклад, не повинні проводитися медичні експерименти над людьми з інвалідністю, не можуть відраховуватися учні зі школи з причин інвалідності.
- **Зобов'язання щодо захисту.** Держави повинні запобігати порушенню прав осіб з інвалідністю третіми особами. Наприклад, повинні вимагати від приватних підприємств забезпечення відповідних умов праці для осіб з інвалідністю, включаючи розумні пристосування. Держави повинні вживати заходів з метою захисту людей з інвалідністю від негідного поводження з ними та приниження.
- **Зобов'язання щодо реалізації.** Держави повинні вживати відповідні законодавчі, адміністративні, бюджетні, правові та інші заходи для забезпечення повною мірою реалізації прав осіб з інвалідністю.

З моменту ратифікації Конвенції держава (відповідно до *статті 4*) зобов'язана:

- вживати належні законодавчі, адміністративні та інші заходи для здійснення прав, що визначаються в цій Конвенції;

- вживати належні заходи, зокрема законодавчі, для зміни чи скасування існуючих законів, постанов, звичаїв та підвалин, які є дискримінаційними стосовно людей з інвалідністю;
 - враховувати в усіх стратегіях і програмах захисту і заохочення прав людини інтереси і потреби осіб з інвалідністю;
 - вживати належні заходи для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої особи, організації або приватного підприємства;
 - проводити або заохочувати дослідну та конструкторську розробку товарів, послуг, устаткування та об'єктів *універсального дизайну*, а також просувати ідею універсального дизайну під час розробки стандартів та орієнтирів;
 - надавати людям з інвалідністю доступну інформацію; інформувати про засоби, що полегшують мобільність, нове обладнання та допоміжні технології, а також інші форми допомоги;
 - заохочувати проведення різних форм навчання із спеціалістами і персоналом, що працюють з людьми з інвалідністю, з метою роз'яснення норм та рекомендацій Конвенції, щоб удосконалювати надання гарантованих нею допомоги та послуг.
- Чи дотримується Україна вимог Конвенції? Обґрунтуйте.
 - Як ЗМІ можуть спонукати державу дотримуватися відповідальності перед людиною з інвалідністю?

Конвенція вимагає від урядів активних дій чи кроків на випередження.

Організації людей з інвалідністю, громадяни, ЗМІ можуть використовувати норми Конвенції як **інструмент для ведення перемовин**, захисту власних прав та представлення своїх доказів у судових справах.

Потужним важелем впливу на процес моніторингу та впровадження вимог Конвенції є *незалежні (альтернативні) звіти* про хід її виконання. У звіті громадські організації можуть викласти погляди про діяльність уряду щодо забезпечення, підтримки та сприяння захисту своїх прав. ЗМІ також можуть долучатися до цього процесу, зокрема поданням фактів порушень прав людини, результатів моніторингу діяльності уряду та контролю за бюджетом тощо.

Досвід України

Альтернативний звіт до Комітету ООН з прав людей з інвалідністю

16 грудня 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів та Факультативний протокол до неї, а 6 березня 2010 року Конвенція вступила в дію на території країни. Для громадських організацій людей з інвалідністю це була знаменна подія. Адвокаційна кампанія, яку проводили громадські організації з ратифікації Конвенції та Факультативного протоколу, досягла своєї мети.

Після ратифікації Конвенції Україна взяла на себе зобов'язання щодо створення суспільства, у якому люди з інвалідністю будуть користуватися всіма правами людини нарівні з іншими без дискримінації, де будуть поважати їхню гідність та самобутність, де буде створено умови, у яких кожна людина з її індивідуальними особливостями відчуватиме залучення до суспільного життя.

Відповідно до статті 35 Конвенції у 2012 році уряд України мав подати Комітету ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю національний звіт про досягнутий прогрес після ратифікації Конвенції та перешкоди, з якими держава стикається в реалізації своїх зобов'язань.

У вересні 2010 року Всеукраїнська громадська організація «Національна Асамблея інвалідів України» ініціювала створення Експертної Ради громадських об'єднань з метою збору та узагальнення об'єктивної інформації щодо стану забезпечення та реалізації прав людей з інвалідністю та з метою підготовки Альтернативного звіту до Комітету. Підготовка звіту відбувалася відкрито та прозоро в період з вересня 2010 по листопад 2012 року. За бажанням до роботи Експертної Ради могли приєднатися громадські організації, які працюють у різних сферах захисту прав людини.

Під час підготовки Альтернативного звіту були використані дані моніторингові, які проводилися з різних питань дотримання прав людей з інвалідністю, офіційна інформація міністерств та відомств, інтерв'ю в ЗМІ перших осіб держави, політиків, осіб з інвалідністю, а також результати практичної роботи громадських організацій. Альтернативний звіт «Загублені права» був надісланий Комітету ООН з прав людей з інвалідністю у 2012 році.

Підготовка звіту, його презентація та подання до Комітету ООН – це тільки частина дій громадськості. Як зауваження, рекомендації звіту будуть виконуватися, як громадські організації та ЗМІ зможуть впливати на їх виконання – це питання, що потребують подальшої координації діяльності та розробки спільних стратегій.

Функції Комітету ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю

Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю здійснює моніторинг діяльності кожної країни, яка підписала Конвенцію. У 2010 році до його складу входило дванадцять членів, серед яких дев'ять – особи з інвалідністю.

Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю:

- може надавати загальні рекомендації, які пояснюють, як слід тлумачити певні права відповідно до Конвенції. Наприклад, яких кроків вони очікують від держав-учасниць;
- може здійснювати моніторинг дотримання норм Конвенції державами-учасницями;
- може подавати рекомендації урядам країн щодо покращення стану забезпечення прав людей з інвалідністю.

Деякі з повноважень Комітету впливають з Факультативного протоколу до Конвенції.

Як переконати Комітет розпочати розслідування порушень прав людини

Комітет ООН з питань захисту прав людей з інвалідністю може розпочати розслідування серйозних та широко розповсюджених порушень Конвенції про права інвалідів будь-якою країною, яка ратифікувала її та Факультативний протокол. Під поняттям «широко розповсюджені» слід розуміти ті порушення, що впливають на велику кількість осіб з інвалідністю та/чи є частиною цілеспрямованої політики.

Комітету надають переконливі докази заявлених порушень. Особи чи організації можуть подавати докази чи використовувати «процедуру індивідуальних скарг».

Якщо ви вважаєте, що є підстави для звернення до Комітету, то необхідно:

- співпрацювати з іншими особами з інвалідністю та національними комісіями з питань прав людини, щоб зібрати конкретні докази порушень;
- звернутися письмово до Комітету з проханням провести розслідування.

Досвід роботи Комітету свідчить, що така практика може бути ефективним методом впливу на припинення порушень прав людини та сприятиме позитивним змінам.

Конвенція ООН про права інвалідів і національне законодавство

Уряд України повинен забезпечити узгодженість національного законодавства з нормами та вимогами Конвенції. Якщо існують конфліктні ситуації, неузгодженні позиції, то необхідно внести зміни в чинне законодавство країни.

Конвенція може відігравати важливу допоміжну роль при розгляді в суді справ про порушення прав людини чи фактів дискримінації осіб з інвалідністю.

Інвалідність та гендер

Міжнародні дослідження свідчать, що жінки з інвалідністю перебувають в особливо невідповідному становищі щодо доступу до відповідних житлових умов, послуг охорони здоров'я, професійної освіти тощо. Жінки частіше від чоловіків стикаються з дискримінацією під час прийому на роботу, підвищення по службі, оплати праці. Вони рідко беруть участь у прийнятті рішень громадою.

Жінки з інвалідністю частіше зазнають дискримінації в соціальній, культурній, політичній та економічній сферах. Нерідко стають жертвами сексуального насильства.

У країнах, що розвиваються, жінки з інвалідністю є особливо вразливими до насильства, тавра ганьби та неприйняття суспільством. Багато з них мають низьку самооцінку, недостатній рівень освіти і здебільшого є найбільш вразливими членами своєї родини. Іноді вважають, що вони «не здатні до шлюбу», особливо у традиційних суспільствах, де роль жінки є досить обмеженою.

У консервативних арабських спільнотах традиції та соціальні норми заганяють жінку з інвалідністю у дискримінаційну пастку, зменшуючи її шанси на одруження, доступ до якісної освіти, реабілітації та участі в економічному та соціальному житті.³²

Громадські організації продовжують формувати політику та програми, які не визнають особливих потреб жінок. Водночас і самі жіночі організації не докладають зусиль, щоб залучати до спільної роботи жінок з інвалідністю. Рішення в організаціях, які опікуються правами людей з інвалідністю, найчастіше приймають чоловіки.

Саме з цієї причини жінки з інвалідністю боролися за прийняття спеціальної статті в Конвенції ООН про права інвалідів, яка гарантувала б їм відповідні права та позицію. І така стаття (*стаття 6 «Жінки»*) з'явилася.

Деякі ключові проблеми жінок з інвалідністю.

- Освіта: дівчатка, як правило, рідше відвідують школу, ніж хлопчики.
- Зайнятність: жінки рідше від чоловіків, зазвичай, отримують кредитні послуги чи можливість працевлаштуватися.

³² Managig change: Mainstreaming Disability into the Development Process:
www.escwa.un.org/information/publications/edit/upload/E_ESCWA_SDD_12_B-1_e.pdf

- Насильство: жінки та дівчатка з інвалідністю особливо вразливі до насильства, зокрема до домашнього. Сексуальне насильство є доволі типовим, особливо серед жінок з інтелектуальними порушеннями та порушеннями слуху.
- Охорона здоров'я: працівники сфери охорони здоров'я часто відмовляються надавати інформацію жінкам та дівчатам з інвалідністю щодо послуг та методів планування сім'ї.³³

Досвід Мексики

Що може дати розслідування Комітету ООН

У 2004 році Комітет ООН з питань ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок завершив розслідування зґвалтування, викрадення та вбивства жінок у Сьюдад Хуарес в штаті Чіуауа в Мексиці. Він дійшов висновку: уряд Мексики не зміг захистити жінок від гендерного насильства і порушив їхні основні права.

Комітет надав чіткі рекомендації щодо зміни ситуації, на виконання яких:

- було прийнято нове законодавство щодо рівності чоловіків та жінок, зокрема регулювалося положення щодо «доступу жінок до життя, вільного від насильства»;
- був заснований Офіс прокурора з особливих питань, до функцій якого включено проведення моніторингу розслідування вбивств жінок;
- жіночому руху надали формальну роль у моніторингу та розробці постанов щодо забезпечення належної імплементації закону.

Діти з інвалідністю

Відповідно до статті 7 Конвенції ООН про права інвалідів держави-учасниці вживають необхідні заходи для забезпечення реалізації дітьми, які мають інвалідність, усіх прав людини й основоположних свобод нарівні з іншими.

- В усіх діях стосовно дітей з інвалідністю першочергова увага надається їхнім вищим інтересам.
- Держави-учасниці забезпечують, щоб діти з інвалідністю нарівні з іншими мали право вільно висловлювати з усіх питань, що їх зачіпають, свої погляди, які отримують належну вагомість, відповідну їхньому вікові та зрілості, й отримувати допомогу, яка відповідає інвалідності та вікові, у реалізації цього права.

Інший важливий міжнародний документ, який захищає права дітей з інвалідністю – Конвенція ООН з прав дитини.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) провів міжнародне дослідження «Стан справ дітей у світі 2013: Діти з інвалідністю». У звіті ЮНІСЕФ ідеться, наскільки важливими є інклюзивні підходи для того, щоб діти з інвалідністю мали можливість відігравати активну роль у суспільстві.³⁴

³³ Mainstreaming Disability and Gender in Development Cooperation: www.make-development-inclusive.org/toolsen/03_mainstreaming.pdf

³⁴ Деякі ключові положення звіту відтворені у відео «See the child - before the disability, urges new report»: www.youtube.com/watch?v=oDepkMqy5PQ та The State of the World's Children 2013: Children with Disabilities (ISL) www.youtube.com/watch?v=4I9Sq8qHXE0

Законодавство на захисті права участі у прийнятті рішень

Правові умови участі громадськості в процесі прийняття рішень базуються на фундаментальних правах і свободах, визначених такими міжнародними та національними законодавчо-нормативними актами.

Загальна декларація прав людини

Стаття 19 «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів».

Стаття 21 «Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників».

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 25 «Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації... і без необґрунтованих обмежень право і можливість... брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників».

Конвенція ООН про права інвалідів

Стаття 4 «Під час розробки та застосування законодавства та стратегій, спрямованих на реалізацію цієї Конвенції, та в рамках інших процесів прийняття рішень щодо питань, пов'язаних із людьми з інвалідністю, держави-учасниці проводять консультації з людьми з інвалідністю, включаючи дітей, та активно залучають їх через організації, що їх представляють».

Стаття 29 надає можливість особам з інвалідністю брати участь в процесах прийняття рішень, в управлінні державними справами без дискримінації та нарівні з іншими.

В Україні прийнято чимало законодавчих і нормативних актів, якими передбачено можливість і різноманітні форми участі громадських об'єднань у формуванні державної політики. Зокрема, закони «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та інші.

Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 року № 10 «Про затвердження Порядку залучення громадян до формування та реалізації державної політики» передбачає організацію і проведення:

- громадських слухань;
- зустрічей з громадськістю;
- конференцій, семінарів, форумів, круглих столів, зборів, громадських приймалень;
- теле- або радіодебатів, дискусій, діалогів та ін.

Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»,

якою затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики.

Окрім того, ухвалено деякі закони, які гарантують рівність та недискримінацію громадян, зокрема, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який спрямований на досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів щодо усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати надані права.

Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», який визначає основи соціальної захищеності і гарантує людям з інвалідністю рівні з усіма іншими громадянами можливості участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов для реалізації прав та свобод людини і громадянина та ведення повноцінного способу життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами.

Закон України «Про зайнятість населення», який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття.

У своїй роботі журналістам, медійникам, працівникам ЗМІ під час висвітлення проблем інвалідності слід спиратися на норми **Кодексу професійної етики**.

Зокрема, журналіст повинен **уникати у публікаціях та передачах образ з приводу національних, расових, етичних та релігійних поглядів і почуттів людей; протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками; утримуватися від натяків або коментарів стосовно фізичних недоліків чи хвороб людини; уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики**. Особливу чуйність і тактовність він має виявляти щодо дітей та неповнолітніх. Журналіст зобов'язаний сприяти зміцненню моральних та етичних засад суспільства, збереженню національних, культурних традицій, протистояти впливу культури насильства, жорстокості, порнографії.

Розділ 3.

Як відбувається процес інклюзивного прийняття рішень

З матеріалів цього розділу ви дізнаєтеся про:

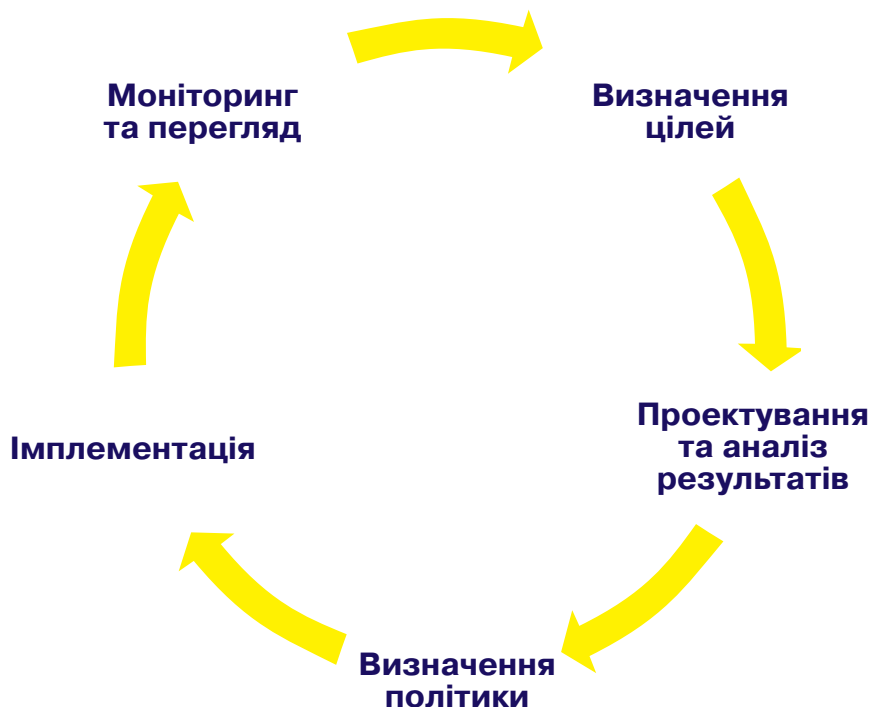
- етапи процесу інклюзивного прийняття рішень;
- значення і роль доступної комунікації як запоруки інклюзивного прийняття рішень;
- те, яким має бути спілкування з людиною з інвалідністю та її зображення у ЗМІ.

Цикл розробки політичних рішень

Під поняттям «політичні рішення» слід мати на увазі закони або політику, яка проводиться на національному чи місцевому рівні. Ті, на кого безпосередньо впливають ці рішення, мають залучатися до процесу їх розробки. Вони зможуть допомогти:

- визначити цілі політичних рішень;
- визначити та оцінити різні варіанти;
- впровадити закон, політичне рішення чи послугу з точки зору їхніх користувачів;
- провести моніторинг та оцінювання і запропонувати зміни до цього політичного рішення.

Цикл розробки політичних рішень – це не завжди ідеальний процес з чітко визначеною послідовністю. Але в цілому він має певну кількість етапів, які можна наглядно відобразити таким чином:

Кроки процесу інклюзивного прийняття рішень

- Від початку забезпечте усіх учасників процесу повною та достовірною інформацією. Залучіть представників усіх, на кого ці рішення будуть впливати (тих, хто буде використовувати або отримувати користь від рішення або послуги; працівників, які впроваджуватимуть рішення; тих, хто платитиме за послуги тощо).
- Сприяйте проведенню дискусій та обговорень.
- Намагайтеся досягти консенсусу.
- Визначте цілі впливу політики та заходи щодо моніторингу та оцінювання прогресу.
- Публічно оголосіть рішення.
- Змінюйте рішення лише тоді, якщо є важлива інформація і необхідність суттєвих доповнень.
- Здійснюйте регулярний моніторинг та перегляд.

Думайте всебічно, потім приймайте рішення

Інформація
Дослідження
Ідеї

Дискусія
Роздуми
Аналіз недоліків
Варіанти перевірки

Рішення

Перегляд

Як отримати різносторонню інформацію (думки) для прийняття рішення

Якість прийнятого рішення залежить від повноти інформації. Поєднання ідей багатьох поінформованих людей (чи то завдяки технічним засобам, чи знанням, чи досвіду та розумінню проблем) забезпечить кращий результат, ніж коли враховують думки лише кількох осіб.

Тому збирайте думки інших *від початку процесу*. Будьте відкритими до критики. Якщо ви просите людей висловити свої думки і потім ігноруєте їх, це не покращує якості рішення і не посилює підтримку. Це лише марнування часу всіх учасників.

Обов'язково залучіть на початкових етапах людей, які дотримуються опозиційних, протилежних думок. Отримання особливої думки вже на ранніх етапах дає декілька переваг:

- *по-перше*, це допомагає окреслити спектр можливих рішень і у вас буде з чим порівнювати і з чого вибирати;
- *по-друге*, неоднозначний підхід може виявитися правильним. Він може бути революційним та переломним і привести до прийняття результативних рішень
- *по-третє*, навіть якщо ви впевнені, що спірний підхід є неправильним, краще чесно спільно його обміркувати, щоб всі відчували своє залучення до процесу; щоб у вас було достатньо інформації для підготовки контраргументів.

ЗМІ можуть поступово формувати базу даних, зосереджуючи увагу на тому, що відбувається у сфері захисту прав людей з інвалідністю, як можна залучати їх до участі в суспільному житті, які існують послуги і можливості для цього.

Користуйтеся різними джерелами інформації. Це можуть бути статистичні дані, стан та умови працевлаштування, запити до відділів кадрів різних приватних компаній та державних установ, аналіз скарг та звернень до ЗМІ тощо.

Якщо бракує інформації щодо залучення людей з інвалідністю до розробки якогось рішення або послуги, слід провести конкретне дослідження, опитування або збір відповідних даних, що терміново поповнило б її.

Консенсус (спільна згода)

Дехто вважає, що процеси інклюзивного прийняття рішень є занадто неефективними, щоб бути практичними («параліч аналізу»). Але є достатньо доказів на користь протилежного. Якщо правильно керувати процесом, то майже завжди можна досягти консенсусу при прийнятті рішення або, принаймні, поінформувати учасників про причини його схвалення, навіть якщо вони не повністю з ним погоджуються.

Потрібно обережно керувати дискусією, щоб збільшити вірогідність досягнення консенсусу:

- Чітко окресліть проблему та критерії оцінювання варіантів. Якщо люди не погоджуються з проблемою чи метою, то мало ймовірно, що вони погодяться з рішенням.

- Чітко і доступно оприлюдніть варіанти вибору та аргументи «за» і «проти» кожного з них.
- Залучайте учасників до дискусії та проявляйте до них повагу. Встановіть базові правила та сприяйте дискусії так, щоб всі мали змогу висловлювати незгоду, але не ображали одне одного.

Зразок інклюзивного прийняття рішення

Зразкова стратегія інклюзивного прийняття рішень для людей з інвалідністю могла б виглядати так.

- Виявлення та аналіз проблемних питань (наприклад, шляхом обговорення результатів досліджень, проведення круглих столів, засідань робочих груп, відкритих або закритих слухань).
- Розробка стратегії та плану дій (визначення цілей та результатів; окреслення механізмів застосування; наявність людських та фінансових ресурсів; міжвідомча співпраця; визначення схеми моніторингу та показників оцінювання).
- Упровадження плану дій (регулярний моніторинг упровадження та корегування плану за необхідності).
- Моніторинг та оцінювання, що включає навчання кадрів та постійне вдосконалення.

Досвід Великої Британії

Інклюзивна освіта

Інклюзивна освіта для учнів (студентів) з інвалідністю є вкрай важливою:

- *інклюзія із самого початку дає людині відчуття належності до сім'ї та громади;*
- *інклюзія дає краще розуміння відмінностей між людьми та пошанування і поваги до них;*
- *сегрегація (відокремленість) створює упередження та нерівність;*
- *у багатьох випадках сегрегація в дитинстві призводить до сегрегації в дорослому житті.*

Кампанія за інклюзивну освіту у Великій Британії, яку здійснив Альянс за інклюзивну освіту, завершилася прийняттям Акту про особливі освітні потреби та інвалідність. Він надає право на включення в загальноосвітню систему дітей та молодих людей з інвалідністю і зобов'язує школи задовольняти ці потреби.

Представники Альянсу брали участь в обговоренні Конвенції ООН про права інвалідів у Нью-Йорку. Та частина Конвенції, де йдеться про освіту, звучить переконливо тому, що до її підготовки були залучені організації дітей з інвалідністю.

Великобританія ратифікувала Конвенцію з поправками до статті про інклюзивну освіту. Кампанії, які вимагають значних системних змін, можуть тривати багато років і потребують різних тактик досягнення своїх цілей. Фактично залучити людей з інвалідністю до процесів прийняття рішень – це не те саме, що запитати групу людей з інвалідністю, чого вони хочуть, і потім зробити це.

- *Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів. Та чи може вона забезпечити виконання всіх прав, закріплених цим документом? Обґрунтуйте.*

Люди – ключові елементи інклюзивного прийняття рішень

Залучення людей з інвалідністю до процесу прийняття рішень має бути спланованим та чітко організованим.

Хоча залучення опікунів, батьків, фахівців та інших зацікавлених осіб може також бути цінним, ці особи не можуть виступати від імені людей з інвалідністю – окрім тих випадків, коли вони виступають у межах підтримки процесу прийняття рішень для людей з інвалідністю. Будь-яке залучення має бути повністю доступним та інклюзивним.

Комунікація повинна бути доступною та інклюзивною

Важливо пам'ятати про комунікативні потреби людей із сенсорними та психосоціальними порушеннями.

Досвід Йорданії

Доступ до вищої освіти

Йорданський університет, університет Ааль Аль Бейт та університет Ярмук мають власний досвід щодо залучення студентів з інвалідністю до роз'яснювальної роботи.

Так, університет Ааль Аль Бейт провів серію освітніх кампаній щодо потреб студентів з інвалідністю.

Йорданський університет розробив план дій, у якому були передбачені вимоги щодо інклюзивної освіти.

- Проведення для студентів з інвалідністю заходів, спрямованих на орієнтування у приміщеннях університету та поблизу нього.
- Створення при університеті спеціального офісу для студентів з інвалідністю, де можна буде отримати книжки, написані шрифтом Брайля. Крім того, там можна буде отримати послуги перекладача з мови жестів, вирішити інші проблеми, пов'язані з навчанням і життям студентів.
- Надання знижок на послуги університету (на більшості спеціальностей ці знижки можуть становити до 90%).

Ці вимоги виконано.

Інклюзивне прийняття рішень вимагатиме бюджету та ресурсів

Забезпечення участі людей з інвалідністю у процесі прийняття рішень вимагає ресурсів. Окрім того, якщо громадські організації, ЗМІ просять людей з інвалідністю затратити значну частину свого часу та поділитися своїми знаннями, їхня робота повинна оплачуватися так само, як і робота інших експертів.

Залучайте якомога ширшу аудиторію зацікавлених осіб з інвалідністю

Важливо забезпечити участь людей з різними видами інвалідності, різного віку, раси, різних етнічних меншин, різної статі, сексуальної орієнтації, різних релігій та вірувань, сфер експертних знань та географічних груп. Пам'ятайте, що не вся «інвалідність» є одразу видимою (наприклад, люди з психосоціальними порушеннями або з такими хворобами, як СНІД або рак).

Досвід Великої Британії

Залучення до транспортної політики

«Транспорт для Лондона» (Transport for London) – організація із забезпечення рівності для людей з інвалідністю – у 2009 році найняла на роботу Незалежну дорадчу групу з питань інвалідності (Independent Disability Advisory Group). Ця група, до складу якої входили особи з інвалідністю, надавала консультації з питань, що стосуються рівних можливостей людей з інвалідністю.

Було створено Журі з питань інвалідності (Disability Jury), до якого увійшло 14 фахівців із організацій людей з інвалідністю. Журі разом із керівництвом «Транспорту для Лондона» розглянули низку питань – від бар'єрності середовища до загального планування маршруту. Після цього було розроблено рекомендації щодо роботи транспортної організації на наступні три роки у сфері забезпечення рівних можливостей.

Ці рекомендації було протестовано Незалежною дорадчою групою із залученням користувачів з інвалідністю Лондона.

Усі повинні розуміти та знати бажані результати

Для кожного завдання, де вимагається прийняття рішень, необхідно, щоб у кожного, на кого це рішення впливатиме, було чітке розуміння бажаних результатів. Ці сподівання необхідно донести до всіх залучених сторін.

Усі повинні чітко розуміти процес

Необхідно, щоб всі, хто бере участь в інклюзивному прийнятті рішень, окрім чіткого розуміння очікувань, мали розуміння часових рамок, процесу та механізму зворотної реакції.

Для фахівців, залучених до інклюзивного прийняття рішень, необхідно провести навчання з питань рівності прав людей з інвалідністю.

Масштабна бюрократія нікому не потрібна

Необхідно зосередитися на кінцевих результатах, щоб не загубитися безпосередньо в процесі.

Досвід України

Рада у справах людей з інвалідністю

Рада у справах людей з інвалідністю є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. До її складу входять представники органів влади та всеукраїнських об'єднань людей з інвалідністю. Головою Ради є віце-прем'єр-міністр України, заступником Голови Ради – Міністр соціальної політики України.

На засіданні Ради проводиться аналіз стану справ та причин виникнення проблем, а також визначаються шляхи, механізми та способи їх вирішення. За підсумками засідання оформляється протокол, яким надаються доручення органам влади щодо врегулювання проблемних питань із зазначенням термінів виконання.

За пропозиціями всеукраїнських об'єднань людей з інвалідністю та органів влади складається річний план роботи Ради.

Наприклад, на одному із засідань розглядалися такі питання:

- ситуація в Україні щодо створення безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю, удосконалення нормативної бази з цього питання та діяльність органів влади, які повинні займатися цими проблемами;
- можливі варіанти імплементації у вітчизняне законодавство положень статті 19 Директиви ЄС 2004/18 щодо завантаження роботою підприємств, де більшість працівників – люди з інвалідністю.

Для двостороннього діалогу важлива зворотна реакція

Щоб процес інклюзивного прийняття рішення був результативним, необхідний двосторонній діалог і реакція всіх залучених учасників. Необхідно, щоб люди з інвалідністю знали, що до їхніх думок прислухаються, їхні рекомендації та зауваження враховуються. Важливо, щоб вони знали, наскільки впливовим було їхнє залучення і які його результати.

Досвід Великої Британії

Залучення до інклюзивної освіти

Британський Акт про рівність дозволяє органам державної влади вживати заходів, які більш сприятливі до людей з інвалідністю. Щоб допомогти студентам з порушеннями аутистичного спектру отримати доступ до подальшої освіти, Міський коледж Норвіча збудував спеціальний центр, відомий під назвою «кімната RUG» (Really Useful Group – Справді корисна група).

Кімната RUG, спроектована за участю студентів, – це безпечний соціально-навчальний простір для людей з аутизмом. Так, для осіб з аутизмом часто найбільш сприятливим для комунікації є малий, закритий простір. Тому в кімнаті RUG комп'ютери, наприклад, мають над собою «парус», що допомагає студентам почуватись у безпеці. Водночас цей простір залишається відкритим. В кімнаті RUG їм зручно та безпечно перебувати та спілкуватися зі своїми одногрупниками і персоналом навчального закладу.

Найважливіше – отримати результати

Залучення людей з інвалідністю – це не одноразовий захід. Необхідно, щоб люди з інвалідністю, залучені до процесу прийняття рішень, мали впевненість у тому, що їхня діяльність дала відчутні результати. А тому навіть після впровадження конкретного рішення необхідно інформувати людей з інвалідністю про те, наскільки ця діяльність була ефективною, чого було досягнуто і яка користь від цього буде в майбутньому.

Як правильно організувати і провести інклюзивний захід

Місце проведення заходів

Дуже важливо обрати зручне та доступне місце для проведення заходів. Неформальний стиль зустрічі – не в аудиторії чи в лекційному залі – підсилить відчуття партнерства та діалогу і не створюватиме відчуття ієрархічності. Для того, щоб надати людям впевненості, дуже важливо визнавати їхню кваліфікацію та експертні навички. Це стосується і тих, хто є «експертом завдяки життєвому досвіду». Поділ на «важливих

людей» і так звану «аудиторію» не сприятиме процесу інклюзивного прийняття рішень. А тому бажано, щоб усі учасники сиділи в колі або за малими столами.

Надзвичайно важливим є забезпечення *доступності*. Це включає: доступ до будівель, їх поверхів, туалетів, кімнат, належне освітлення, акустику, інформацію у спеціальних форматах. Перебування в затишному, тихому приміщенні може покращити самопочуття людей із відчуттям тривоги чи з іншими інтелектуальними порушеннями, або тих, хто швидко втомлюється.

Стиль проведення дискусії

Зустрічі, які проводить фасилітатор (ведучий), а не головуючий, можуть сприяти процесу інклюзивного прийняття рішень.

Роль ведучого:

- Визначати тему дискусії.
- Стежити за тим, щоб учасники виконували поставлене завдання та дотримувалися часових рамок.
- Надавати можливість висловитися всім охочим.
- Забезпечити ведення протоколу зустрічі; фіксувати думки (коментарі) учасників, їхні зауваження та побажання.

Поради щодо планування заходу

- Підготуйте порядок денний з чітко визначеними цілями та часовими рамками.
- Забезпечте повне залучення учасників.
- Якщо учасники працюють у малих групах без фасилітатора, варто підготувати чіткі інструкції для кожного завдання і підкреслити необхідність ведення записів та презентації результатів роботи.
- Заздалегідь підготуйте питання, які потребуватимуть розгорнутої відповіді. Вони є дуже важливими для забезпечення результативності заходу. Бажано ставити питання, які починаються на «*як*», «*що*», «*де*», «*чому*». Слід уникати питань, на які можна дати лише відповідь «*так*» або «*ні*».
- Переконайтеся із самого початку, що учасники знають про статус цієї дискусії та її умови, наприклад, чи озвучена в ній інформація є конфіденційною.
- Наприкінці зустрічі поінформуйте учасників про наступні кроки. Забезпечте інклюзивність комунікації.³⁵

Образи та зображення

Образи та зображення можуть як впливати на спосіб мислення людей, так і відображати його. Стереотипи є перешкодою для розуміння інвалідності загалом. В останні роки люди з інвалідністю заявили про свої індивідуальні і колективні права, намагалися змінити лексику, яку використовують для їх опису.

Коректна мова

- Слово «*неповносправні*» – це опис, а не група людей. Вживайте термін «*люди з інвалідністю*» чи «*особи з інвалідністю*».

³⁵ Додаткова інформація «Гід з інклюзивної комунікації»: www.gov.uk/government/publications/inclusive-communication

- Уникайте вживання медичних штампів, які схильні підсилювати стереотипи про людей з інвалідністю, як «пацієнти» або «нездорові люди».
- Уникайте таких фраз, як «хворіє на...», «жертва (чогось)», які викликають дискомфорт або жаль та навіюють відчуття постійного болю та безнадійності.
- Уникайте використання образів, які передають страждання, небезпеку, ізоляцію або пасивність.
- Люди, які користуються візками не обов'язково говорять про себе, як про таких, що «прикуті до візка».
- Більшість людей з інвалідністю використовують звичні слова для опису щоденного життя. Користувачі візків «ходять на прогулянки». Люди з погіршеним зором можуть бути раді або не раді «вас бачити». Можна використовувати мову щоденного вжитку – наприклад, «побачимось пізніше» або «ще одні руки» (у значенні «ще один працівник»).
- Слід уникати загальних фраз, які можуть надавати порушенням стану здоров'я людини негативного відтінку, наприклад, «глухий як тетеря», «глухий до наших бажань», «німий як риба» тощо.
- Уникайте пасивних слів та слів, які навіюють асоціацію з жертвою. Вживайте слова, які виражають повагу до людей з інвалідністю, демонструють їх як активних осіб, які контролюють власне життя.

Уникайте	Використовуйте
Неповносправні / інваліди	Люди з інвалідністю
Страждає від..., хворий на..., жертва (чогось)	Має (назва порушення стану здоров'я, хвороби)
Прикутий до інвалідної коляски	Користувач коляски; той, хто користується коляскою
Розумово відсталий, з розумовими відхиленнями, загальмований, ненормальний	Людина з психічними, розумовими порушеннями
Каліка, недієздатний, немічний	Людина з інвалідністю
Спазматичний (спазматик)	Людина з церебральний паралічем
Психічно хворий, божевільний	Особа з розумовими, психічними порушеннями
Глухонімий	Нечуючий, користується мовою жестів, особа з порушенням слуху
Сліпий	Незрячий, особа з порушенням зору
Епілептик, діабетик, депресивний	Особа з епілепсією / діабетом / депресією; особа, яка має епілепсію / діабет / депресію
Карлик, гном, ліліпут	Людина низького зросту, невисока
Напад (якоїсь хвороби)	Приступ

Поради щодо спілкування з людьми з інвалідністю

- Говоріть звичним тоном. Не говоріть повчально або зверхньо.
- Поводьтеся просто, будьте точними та проявляйте нейтральність.
- Використання ввічливої, коректної мови лише підтверджує повагу та звичну люб'язність.
- Не використовуйте занадто вишукану або політкоректну мову – якщо ви будете проявляти надмірну чутливість щодо правильного і неправильного використання слів та описів, це може вплинути на спілкування та ефективність роботи.

- Слова, які ви вживаєте, не повинні підсилювати стереотипи.
- Ніколи не говоріть замість людини, з якою ви спілкуєтесь, і не закінчуйте замість неї речення.
- Звертайтеся до осіб з інвалідністю так само, як і до всіх інших.
- Спілкуйтеся з людьми з інвалідністю напругу, навіть якщо їх супроводжує перекладач або помічник.
- Важливо, щоб людина з інвалідністю відіграла таку ж саму роль, як і всі інші.

Комунікація

Застосування принципів універсального дизайну до інформації робить її доступною для більшості людей. Відповідно до норм універсального дизайну інформація подається доступною, простою мовою і в різний спосіб (використовуючи спеціалізовані формати), щоб усі могли нею користуватися.

Проста мова

- Ви повинні знати свою аудиторію.
- Уживайте щоденну мову, яка знайома читачам.
- Використовуйте короткі та зрозумілі речення (15-20 слів).
- Найкраще, коли в одному реченні передається одна думка.
- Абзаци повинні бути короткими; в одному абзаці повинна міститися одна тема.
- Уникайте багатоскладових слів, якщо є коротший еквівалент.
- Уникайте використання жаргону, акронімів (аббревіатур, які читаються, як слово), технічних термінів та деталей. Якщо ж все-таки необхідно вжити акронім, то спочатку подайте повну назву.
- Використовуйте активні слова й уникайте пасивних, наприклад: *«Петро написав листа»* замість *«Лист був написаний Петром»*.
- Уживайте займенники «ти», «ви», «ми».
- Давайте прості інструкції, наприклад: *«Будь ласка, дайте відповідь на цей лист»*.
- Допомагайте співрозмовникам, проявляйте гуманність і ввічливість.

Шрифти

- Шрифт для написання тексту має бути не менший «12» розміру або краще «14».
- Використовуйте чіткий шрифт sans-serif (без засічок), наприклад, Arial.
- Уникайте використання високо стилізованої каліграфії та гарнітури шрифту.
- Гарнітура шрифту може бути різною. Уникайте світлої гарнітури, оскільки вона не має належного контрасту між папером та текстом.
- Уникайте використання курсиву, оскільки деяким людям важко читати такий шрифт.
- Для виділення частини тексту можна використовувати жирний шрифт.
- Уникайте використання лише великих літер у словах. Людське око при читанні впізнає форму слів. А тому слово, написане лише великими літерами, ускладнює розпізнавання.

Інші характеристики дизайну

- Числа важче читати, ніж слова.
- Використовуйте таку гарнітуру шрифту, яка робить числа чіткими, або пишуть їх прописом.

- Уникайте підкреслювань.
- Довжина рядка тексту повинна бути орієнтовно 60-70 знаків.
- Вирівнюйте текст за лівою стороною аркуша.
- Уникайте тексту з правостороннім вирівнюванням.
- Проміжок між рядками повинен бути 1,5 інтервалу і вдвічі більший за проміжок між словами.
- Проміжок між словами має бути однаковий.
- Навколо тексту і зображень має бути багато білого фону.
- Не пишіть текст на зображенні; не використовуйте фон з малюнками (візерунками).
- Для виділення певних частин тексту використовуйте білий проміжок або рамки.
- Залишайте більший проміжок між абзацами для легшого прочитання тексту.
- Намагайтеся не вставляти текст навколо зображень, особливо якщо рядки починаються в різних місцях і їх важко прочитати.
- На бланках залишайте більший проміжок для підпису.
- Важливою є послідовність (наприклад, номери сторінок потрібно зазначати завжди в однаковому місці).

Папір

- Використовуйте матовий або сатинований, а не глянцевої папір.
- Папір має бути достатньої товщини, щоб друк не було видно на звороті аркуша.

Електронна пошта

Якщо ви розсилаєте поштові бюлетені електронною поштою:

- Зробіть ці бюлетені у форматі Word та PDF.
- Якщо текст документу, який ви надсилаєте, короткий, то вставте його в поштове повідомлення.
- Наприкінці тексту додайте посилання на веб-сторінку.
- За доцільності зробіть відеофільм із субтитрами або з використанням мови жестів.
- Файли у форматі PDF не повинні бути єдиним інструментом комунікації.

Інтернет

Інформація в Інтернеті має бути:

- Доступною у форматі HTML.
- Позначена у форматі PDF-файлу, оптимізована для доступності. Прості файли PDF не мають бути єдиним інструментом комунікації. Їх не можна прочитати скрін-рідерами (програмами екранного доступу) і вони можуть бути недоступними для людей з певними видами інвалідності.
- Спеціалізовані формати, такі як аудіоформат, відеофільми на мові жестів, відеофільми з субтитрами та текстові розшифровки (транскрипти), також варто викладати в Інтернеті.

Спеціалізовані формати

Матеріали у спеціалізованих форматах необхідно розробити для тих людей, які не можуть отримати доступ до інформації, навіть якщо вона написана простою мовою та з використанням вищеописаних принципів універсального дизайну.

Формат легкого прочитання

Людам, які мають труднощі в навчанні, яким важко читати чи писати, або для яких українська не перша (рідна) мова, формат легкого прочитання є дуже корисним. Це не означає «дитячий» формат. Просто в ньому використовується менше слів і більше діаграм.

Видання у форматі легкого прочитання повинні:

- містити прості слова;
- мати великий шрифт;
- містити зображення;
- мати одну ідею на сторінку;
- (якщо це сторінки в Інтернеті) містити слова, які супроводжуються аудіозаписом;
- мати функцію легкого знаходження потрібної сторінки.

Формати для людей з порушенням зору

Великий шрифт

Для деяких людей є необхідність використання великого шрифту для передачі інформації.

- Гарнітура шрифту має бути розміром від «16» до «22».
- Якщо читачу потрібно на аркуші робити примітки, залиште достатньо місця на полях або між різними частинами сторінки (між абзацами, реченнями, між текстом і графікою тощо).
- Розмір сторінки має бути легким для фізичного сприйняття.
- Такі атрибути сторінки, які постійно повторюються (заголовки, номери сторінок), повинні завжди розміщуватися в однаковому місці.
- Для легкого прочитання тексту залишіть проміжок між абзацами.

Аудіопродукція

Цифрові аудіофайли можна поширювати на CD чи DVD дисках, або розміщувати в Інтернеті. Аудіоопис надає інформацію про те, що глядач може не побачити.

Шрифт Брайля

Сьогодні шрифт Брайля не так часто використовується, оскільки сучасне електронне обладнання робить інформацію більш доступною.

Шрифт Брайля є:

- дорожчим, ніж деякі інші спеціалізовані формати;
- основним (первинним) джерелом доступу до інформації для незначної кількості людей з інвалідністю.
- єдиним джерелом доступу до інформації для певних груп людей, наприклад, нечуючо-незрячих осіб.

Формати для людей з порушенням слуху

Текстова інформація (Text Relay service)

Text Relay service – це програма для обслуговування людей з порушенням слуху і тих, які не можуть користуватися стандартним телефоном.

Відеофільми із субтитрами

Субтитри є текстовим відтворенням усіх звукових елементів відеофільму на екрані, завдяки чому глядачі можуть слідувати за діалогом та розвитком подій одночасно.

Поради щодо субтитрів:

- Важливо, щоб аудиторія бачила зв'язок між людиною, яка говорить, і текстом, який передає те, про що розповідається.
- Розмістіть субтитри по центру внизу екрану, але так, щоб не перекривати іншу важливу інформацію. Текст має розміщуватися на чіткому фоні та не доходити до краю екрану.
- Текст має бути написаний великими білими літерами гарнітурою sans-serif (без засічок), наприклад Arial, на чорному фоні.
- На екрані має бути один або два рядки тексту.
- Найкраще, коли на екрані менше тексту, який часто змінюється.
- Субтитри мають передавати діалог, а не тлумачити те, що кажуть люди у відеофільмі.
- Над субтитрами подавайте імена, прізвища та посади людей, яких видно на екрані. Якщо у фільмі розмовляють одночасно багато героїв або розмова від одного переходить до іншого, пишть їхні імена/прізвища у дужках. Можна також виділяти репліки героїв різними кольорами.

Мова жестів

Мова жестів – це перша мова людей, які народилися нечуючими або втратили слух до того, як почали говорити. Для цієї спільноти друкована продукція – не найкращий засіб отримання інформації.

Найкращі засоби – це:

- використання перекладачів;
- DVD або відеофільми на веб-сайтах із використанням мови жестів;
- короткі текстові повідомлення, особливо для нечуючих осіб молодшого віку.

Виробництво відео з мовою жестів

Перекладач жестової мови (диктор) має бути профільно підготовлений, щоб він міг достовірно передати інформацію аудиторії нечуючих осіб.

- Використовуйте якомога краще обладнання.
- Використовуйте контрастний фон, щоб було чітко видно руки та обличчя перекладача (диктора). Важливо, щоб було достатнє освітлення.
- Не робіть зйомки напроти вікна.
- Завжди використовуйте штатив, щоб відеокамера не хиталася.
- Для зйомки необхідне тихе середовище.
- Не потрібно робити панорамування або збільшувати зображення на весь екран.
- Важливо, щоб місце диктора на екрані було окреслено рамкою. Вона має бути ширшою, ніж розмах рук диктора; зображення диктора необхідно подавати від талії до верхньої частини голови і приблизно 30 см від плечей. У кожного диктора своя власна площа для мови жестів.
- Почніть зйомку з обличчя, потім збільште поле зору і встановіть рамки так, як описано вище. Таким чином диктор буде у фокусі.
- Диктор не повинен бути у смугастому одязі або з візерунками.
- Велика кількість граматики мови жестів передається мімікою обличчя, а тому необхідно, щоб було видно риси обличчя диктора.

Хто отримує вигоду від прийняття інклюзивних рішень

Згідно з міжнародною доповіддю Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) про інвалідність (2011 рік), 15 % населення країн світу мають інвалідність. Окрім цього, щороку зростає кількість людей похилого віку. Згідно з річним звітом Міністерства соціальної політики України (2013 рік), в Україні 2,6 млн. людей з інвалідністю, серед них – 164 тис. дітей, близько 180 тис. людей на візках.

А ще слід враховувати:

- людей пенсійного віку;
- людей з тимчасовим порушенням здоров'я;
- дітей до 7 років;
- вагітних жінок та батьків з дитячими візочками.

Через непристосованість простору ці люди переважно не мають доступу до ключових об'єктів інфраструктури та послуг, не можуть брати участь у прийнятті рішень, які їх стосуються безпосередньо.

Універсальний дизайн (Universal Design) – це підхід до створення єдиного зручного простору для всіх, в основі якого – повага до прав людини. Він ґрунтується на семи простих принципах:

- Рівність та доступність середовища для кожного
- Гнучкість у використанні
- Просте та інтуїтивне використання
- Доступно викладена інформація
- Терпимість до помилок
- Малі фізичні зусилля
- Достатньо розміру, місця, простору

Завдяки цим принципам простір, речі, взаємодія між людьми стають зручними, безпечними, доступними. Універсальний дизайн враховує людське різноманіття (вік, вагу, фізичні обмеження, травми, особливості сприйняття, вагітність тощо).

Працівники органів державної влади, які відповідають за поширення інформації серед населення, громадські активісти та ЗМІ повинні бути впевненими, що їхня інформація дійде до кожного. Це можна забезпечити, якщо вся комунікація буде інклюзивною та доступною.

Для цього слід:

- Залучати до спільної роботи людей з інвалідністю від початку.
- Переконаватися, що люди з інвалідністю представлені позитивно.
- Зробити доступну комунікацію (відповідно до принципів універсального дизайну).

Розділ 4.

Засоби масової інформації та інклюзивне прийняття рішень

З матеріалів цього розділу ви дізнаєтеся:

- міфи та факти про інвалідність;
- як якісно підготувати інформаційний продукт;
- ідеї щодо сюжетів (статей) на тему інвалідності;
- форми впливу ЗМІ на процес залучення людей з інвалідністю до прийняття рішень.

ЗМІ як рушійна сила змін

У той час як держава відповідає за створення політики й розробку рішень, які впливають на життя людей з інвалідністю, саме ЗМІ – телебачення, радіо, газети, журнали, інтернет, соціальні медіа тощо – є тією рушійною силою, яка зобов'язана:

- висвітлювати державні процеси (інформувати);
- сприяти діалогу між державою та громадськими організаціями (організаціями людей з інвалідністю);
- збирати факти порушень прав людей з інвалідністю (історії людей, аналітичні матеріали, збір й обробка статистичних даних тощо);
- спонукати людей з інвалідністю до участі в інклюзивному прийнятті рішень;
- контролювати втілення політики й рішень;
- просувати соціальну модель інвалідності;
- руйнувати стереотипи щодо інвалідності через всебічне висвітлення цього питання;
- постійно оновлювати медійний процес – збільшувати частку людей з інвалідністю в ефірі/журналістських матеріалах, залучати їх до процесу виробництва (наприклад, у ролі монтажерів відео, продюсерів тощо);
- пропонувати глядачеві «нестандартні» життєві історії, які є реальними, але їх часто ігнорують.

ЗМІ можуть пришвидшити включення людей з інвалідністю в суспільне життя. Адже мас-медіа має свою аудиторію, платформу для ведення дискусій, ресурси і творчий потенціал. Залучення людей з інвалідністю в медійне виробництво значно збільшило б потужності ЗМІ (і не тільки щодо фаховості висвітлення теми інвалідності).

- У першу чергу, це новий, нестандартний погляд людини з інвалідністю на традиційні, звичні теми (адже вкрай рідко враховують точку зору людей з інвалідністю, якщо це безпосередньої їх не стосується).
- Надало б більш правдивого, різнобічного, із життєвого досвіду матеріалу як для висвітлення тем інвалідності, так і інших тем: від політики, бізнесу до культурного життя країни й дозвілля.
- Люди з інвалідністю як медійні працівники (а не тільки герої сюжетів чи статей) урізноманітнили б журналістську команду, колектив.
- Збільшило б аудиторію серед людей з інвалідністю (глядачів, читачів, слухачів, користувачів соціальних медіа тощо): спрацьовує принцип зближення інтересів.
- Сприяло б верховенству права, захисту прав людини, толерантності суспільства, рівності та недискримінації тощо.
- Утверджувало б впевненість людини (не тільки людини з інвалідністю!) брати відповідальність за своє життя.

Про роль ЗМІ

ЗМІ відіграють важливу роль в *інклюзивному прийнятті рішень*, оскільки можуть сприяти позитивному ставленню до людей з інвалідністю та впровадженню соціальної моделі інвалідності.

Мас-медіа зазвичай мають величезний вплив на органи державної влади, а тому можуть заохочувати їх користуватися перевагами інклюзивного прийняття рішень.

Це також важливо й для самих медіа, оскільки люди з інвалідністю є споживачами контенту (продукту) ЗМІ. Забезпечення доступності інформації та включення в неї людей з інвалідністю – це не лише моральний обов'язок, а й правова вимога.

Ефективність прийнятих рішень може бути збільшена або зменшена залежно від зацікавленості цією темою ЗМІ. Ті, хто відіграють провідну роль у формуванні громадської думки (чи то розробники політики, представники громадянського суспільства, чи, власне, мас-медіа), можуть впливати на рішення органів державної влади.

Люди з інвалідністю становлять значну частину кожного суспільства і мають рівні права з іншими громадянами. Проте велика кількість бар'єрів (створених суспільством) заважають їхньому залученню до громадського життя та представництву інтересів.

Досвід Великої Британії

Спочатку ми всі люди, а потім – ми різні

Британська Рада в Болгарії працювала з командою аніматорів з метою розробки простої та веселої анімації, яка передавала б абсурдність «особливого» ставлення до людей з інвалідністю та небажання їм допомогти. Анімація «Спочатку ми всі люди, а потім – ми різні» покликана підвищити рівень поінформованості про різноманіття людей.³⁶

Безперечно, ЗМІ сприяють формуванню громадської думки. Вибір слів, образів та повідомлень може сформувати сприйняття, ставлення та поведінку людей. Цей вибір також може визначити, що є важливим, а що ні.

Залежно від того, як зображують осіб з інвалідністю, від частоти їх появи в ЗМІ формується і їх сприйняття суспільством. Бо хоча й існують програми в мас-медіа на тему інвалідності (наприклад, документальні фільми), люди з інвалідністю досі рідко з'являються в загальних програмах. А коли вони там все-таки з'являються, то часто стигматизуються або на них навішуються ярлики. Також людей з інвалідністю часто зображують як об'єкти жалю або як мужніх героїв.

Тож реалістичне зображення людей з інвалідністю в щоденних програмах на телебаченні та радіо, у друкованих матеріалах тощо, з одного боку, сприятиме формуванню правдивої та збалансованої інформаційної картини. З іншого – руйнуватиме стереотипи, які підсилюють негативне сприйняття людей з інвалідністю. Зображення в ЗМІ людей з інвалідністю гідно та з повагою робить суспільство більш інклюзивним і толерантним.

Чому це важливо?

По-перше, тому що частка людей з інвалідністю становить до 20% населення більшості країн. Як окрему групу їх часто дискримінують або виключають зі сфери послуг, таких як охорона здоров'я, професійне навчання та працевлаштування. Це робить багатьох людей з інвалідністю та членів їхніх сімей чи не найбільш маргіналізованими людьми у світі.

По-друге, у багатьох країнах люди з інвалідністю часто не мають доступу до інформації про розробку політики, закони та покращення програм і послуг у тих сферах, які мають на них прямий вплив. Ця необізнаність залишає їх поза соціальним, економічним та політичним життям.

³⁶ Media and Diversity – People with disabilities: www.youtube.com/watch?v=vpP-z0-H7zI

Підтримка залучення людей з інвалідністю означає те, що всі люди є повноправними членами суспільства і їхні права слід поважати.

Включення в життя суспільства також передбачає забезпечення доступу людей з інвалідністю до усіх основних послуг, які доступні решті населення, та усунення бар'єрів – фізичних, юридичних, комунікативних, оціночних суджень тощо. Усі ці перешкоди не дають можливості людям з інвалідністю брати повноправну участь у житті суспільства.

Досвід України

Адвокат на інвалідному візку виграв першу в Україні справу з дискримінації

У Дніпропетровську зайти в аптеку, необладнану належним пандусом, для людини на інвалідному візку вкрай складно. Не потрапивши у черговий раз до аптеки «по-людськи», адвокат Дмитро Жарий, який пересувається на інвалідному візку, у липні 2010 року розпочав свою боротьбу з дискримінацією людей з інвалідністю. Два роки відбувався судовий процес, який закінчився тим, що мережу аптек позбавили ліцензії.

Висвітлення цієї проблеми у мас-медіа (інформація пройшла багатьма телевізійними каналами та висвітлювалась у друкованих виданнях) привернуло увагу тодішнього Прем'єр-міністра України, який дав доручення Міністерству охорони здоров'я вивчити ситуацію та внести зміни до умов ліцензування аптек. До цієї справи долучились експерти з Національної Асамблеї інвалідів України, які разом з Дмитром Жарим та посадовими особами з профільних міністерств підготували зміни до чинного законодавства.

У цій справі саме ЗМІ привернули увагу посадових осіб до проблеми недоступності та публічно спонукали їх до дій.

Що можуть зробити ЗМІ, щоб сприяти залученню людей з інвалідністю?

- Дотримуватися принципів якісної журналістики у висвітленні теми інвалідності.
- Сприяти збільшенню місця/ефіру в ЗМІ для історій, пов'язаних з інвалідністю, зокрема інформування про активних людей, які мають інвалідність, їхні історії успіху.
- Просувати позитивний образ людей з інвалідністю в ЗМІ (друкованих, аудіовізуальних та соціальних).
- Розробляти посібники для журналістів щодо коректного використання термінів, зображень – іноді журналісти ненавмисно використовують кліше або вислови, які асоціюють інвалідність зі слабкістю, нездатністю та чимось ненормальним.
- Проводити для персоналу (репортерів, журналістів, сценаристів, редакторів, продюсерів програм, адміністраторів) тренінги з використання коректної лексики і термінології щодо того, як слід проводити інтерв'ю з людьми з інвалідністю, щоб уникати висловлення жалю (співчуття) або відчуття надзвичайної трагедії. А також з підготовки програм, які підтримували б позитивний і практичний підхід у висвітленні теми.
- Залучати людей з інвалідністю як фахівців у медійні процеси. Наприклад, включати людей з інвалідністю в ефір (як гостей телепрограм, ведучих і репортерів), а також у роботу «за кадром» (у ролі продюсерів і творців програм).

- За змоги розвивати так звані «робочі групи з наповнення програм», які включали б дітей і дорослих з/без інвалідності, щоб радити, обговорювати і розглядати зміст програм для забезпечення позитивного і практичного відображення питань інвалідності.
- Розробляти «стандартні робочі процедури» (інструкції) з чітко вираженими цілями щодо висвітлення питань інвалідності. Цілі можуть охоплювати створення програм, які висвітлюють питання інвалідності, залучення людей з інвалідністю у створення цих та інших телепередач тощо.
- Формувати бази даних експертів (окремих людей та організацій), до яких можуть звертатися журналісти та виробники інформаційного контенту.
- Пропагувати гідне ставлення до осіб з інвалідністю в будь-якій медійній діяльності, розробити й поширювати кодекс етичної поведінки.
- За можливості створювати посади консультантів і керівників в усіх медійних секторах та пропонувати їх людям з інвалідністю.
- Проводити тренінги для представників громадянського суспільства на тему написання проектних пропозицій та прес-релізів.

Досвід Великої Британії

Мережа людей з інвалідністю в телерадіомовних і творчих індустріях

Мережа Broadcasting and Creative Industries Disabilities Network (BCIDN, Мережа людей з інвалідністю в телерадіомовних і творчих індустріях) об'єднала головні телерадіомовні компанії Великої Британії з метою дослідження та вирішення питання інвалідності у висвітленні ЗМІ. Згодом, внаслідок об'єднання з мережею «Розмаїття в культурі», утворилася нова мережа «Творче розмаїття».

Як член мережі BCIDN, Британська телерадіомовна корпорація BBC віддана справі рівних можливостей та розмаїття. Зокрема, BBC має свій форум для працівників з інвалідністю, який називається BBC Ability.

Політика BBC спрямована на:

- збільшення присутності людей з інвалідністю в ефірі;
- збільшення кількості людей з інвалідністю у виробничій медійній сфері;
- збільшення доступу до послуг як в ефірі, так і поза ефіром;
- забезпечення доступу до її приміщень.

Форми впливу ЗМІ на процес залучення людей з інвалідністю до прийняття рішень

Журналісти можуть виробляти контент, що різнобічно відображатиме життєвий досвід людей з інвалідністю (зокрема, звичайне життя людини з різними порушеннями). Або ж розповідати про бар'єри, з якими доводиться зіштовхуватися щодня, які перешкоджають людям з інвалідністю повноцінно брати участь у громадському житті.

ЗМІ можуть сприяти проведенню діалогу між різними учасниками – державою, громадськими організаціями, бізнесом і, власне, суспільством. Для цього в них є різні платформи: окрім шпальт газет та ефірного часу, також блоги, різні соціальні мережі тощо.

Важливо робити правдиві матеріали про людей з інвалідністю, які руйнують стереотипи та створюють образ громадян з рівними правами, а не перетворюють їх на об'єкт жалю та милосердя.

Працевлаштування людей з інвалідністю на посадах редакторів-розробників, продюсерів, журналістів, ведучих тощо відіграє надзвичайно важливу роль у створенні інклюзивної та проникливої культури в ЗМІ. Людей з інвалідністю, які мають певні експертні навички, слід залучати до роботи у фокус-групах, у радах директорів та дорадчих групах.

Впровадження політики рівності українських ЗМІ

Серед українських журналістів є люди з інвалідністю, які на фаховому рівні представляють свою професію. Зокрема, на «Радіо Свобода» працює репортер, який має порушення зору. Його журналістська спеціалізація ніяк не пов'язана з темою інвалідності. У режимі щоденних новин репортер оперативно розробляє політичні, економічні, соціальні теми, шукає експертів, готує матеріали до виходу в ефір. Оператор «Радіо Свобода» надає допомогу в роботі репортера, але це не більше, аніж журналістська командна робота.

Досвід України

Журналіста годують ноги?

Кореспондент газети Кіровоградської обласної ради і облдержадміністрації «Народне слово» Вікторія Шкабой має інвалідність II групи з дитинства. Хворіє на цукровий діабет з 14 років. У 2012 році з'явилося ускладнення – остеоартропатія (ураження стопи). Через це журналістка довгий час перебувала на лікарняному, перенесла дві операції, після яких кілька місяців пересувалася на милицях.

Сьогодні Вікторія ходить з опорою на милиці, щоправда поки лише вдома, оскільки лікарі рекомендували тимчасово зменшити навантаження на обидві ноги. Та сучасні технології й особливості роботи журналіста дозволяють працювати вдома. Ось як вона пише про свою журналістську роботу:

«Крім якихось «технічних» доручень на кшталт перекладу чи набору тексту, я можу робити і більш творчі завдання. Приміром, веду рубрику «Анонси» – для цього потрібен лише ноутбук та підключення до Інтернету.

...Наша газета обласна, тож ми приділяємо багато уваги життю районів. За допомогою телефонного зв'язку я збираю інформацію з усього регіону. Я відчуваю себе не лише потрібною в редакції, а й перебуваю в курсі останніх подій.

На жаль, у нашій країні люди з інвалідністю часто стикаються з перешкодами – причому в буквальному сенсі. Моя професія дозволяє не лише констатувати цю проблему, а й якось сприяти її вирішенню чи принаймні висвітленню. Приміром, минулої весни мені довелося проходити Медико-соціальну-експертну комісію (МСЕК) у зовсім непристосованому для цього приміщенні. Я розповіла про це в редакції, після чого моя колега спілкувалася і з начальником МСЕК, і з представником обласного управління охорони здоров'я. Після цієї публікації надійшов офіційний лист-відповідь від влади. Після того працівники МСЕК почали спускатися до людей, що пересуваються на милицях, на перший поверх, а не змушувати їх підніматися напівзруйнованими сходами на другий.

Крім того, я брала інтерв'ю в лікарів, які мене лікували. Мені простіше писати про якусь проблему, якщо я знаю її «зсередини» (як то кажуть, відчуваю на собі). Але пишу я не лише про хвороби, а й про життя, цікавих людей, захоплення.

На жаль, наша редакція не дуже пристосована для людей з інвалідністю. Немає пандусу, сходи без перил. Це досить стара (понад сто років) будівля і, якщо чесно, навіть не уявляю, як там можна облаштувати той же пандус.

Однак редактор з розумінням ставиться до мене. Тож я маю гнучкий графік роботи: частково працюю вдома, редактор не ставить на ті події, де потрібно довго бути на ногах. Звісно, через стан свого здоров'я я маю зважати на режим дня, пам'ятати про помірне навантаження тощо. Однак це не означає, що мені не хочеться піти на якийсь захід чи бувати серед людей.

Інвалідність – не привід замкнутися в чотирьох стінах і постійно себе жаліти. Звісно, я усвідомлюю, що якісь речі не можу робити, але багато чого можу! Коли маю можливість, із задоволенням ходжу на концерти, акції, флеш-моби, відвідую виставки, творчі зустрічі. Пишу про це не лише в газету, а й у свій блог, розповсюджую інформацію про цікаві події у місті на своїх сторінках у соціальних мережах.

Часто кажуть, що журналіста годують ноги, та все-таки головне, щоб на місці була голова».

- Чи інвалідність стала причиною відмови від професії журналіста?
- Наскільки розумне пристосування (гнучкий графік роботи, використання технічних засобів тощо) допомагає включенню журналістки в повноцінну роботу, виконанню своїх професійних обов'язків?
- Чи є в Україні мас-медіа, власниками яких є люди з інвалідністю?

Під час проведення Євро-2012 в Україні започаткували практику трансляцій футбольних матчів із спеціальним аудіокоментуванням для людей із порушенням зору: професійні коментатори, серед яких і чоловіки, і жінки, детально розповідають про положення м'яча на полі, дають опис кольорів, емоцій гравців та глядачів тощо – усе, щоб забезпечити можливість «побачити» футбол.

Громадські організації, які захищають інтереси людей з інвалідністю, організують своєрідні профільні навчання.

Досвід України

Практичний експеримент

Всеукраїнське громадське об'єднання «Група активної реабілітації» після теоретичних занять пропонує учасникам упродовж дня пересуватися на візку чи носити пов'язку на очах.

У такий спосіб журналісти намагаються відчувати себе на місці людей із порушеннями опорно-рухової системи чи зору й пройти через ті випробування, з якими вони стикаються щодня.

«Я постійно хвилювалася, щоб не вдаритися об двері чи не перечепитися через бордюри, якими всіяні тротуари, – згадує учасниця одного з таких «експериментів», коли їй зав'язали очі. – У розмові з супроводжуючою мене людиною підвищувала голос – думала, якщо я не бачу реакцію свого співрозмовника, то він мене й не чує. Це був тільки експеримент. Я знала, що за якийсь час зніму пов'язку чи піднімуся з візка. Але ж є значна частина людей, для яких це буденне життя. Такий експеримент допоміг мені краще зрозуміти всю безглуздість багатьох

«архітектурних рішень» у столиці та серйозність тих побутових проблем, із якими щодня стикаються люди з інвалідністю, – резюмує вона».

Якби через такі випробування пройшло значно більше журналістів, можливо, змінилося б і їхнє ставлення до висвітлення проблем осіб із фізичними особливостями, яких у нас за радянською звичкою продовжують називати «інвалідами».

За матеріалами «Телекритики»

Журналісти Центру інформації про права людини регулярно готують матеріали на теми недискримінації, рівності, прав людей з інвалідністю. Наприклад, описують життєві історії людей з інвалідністю, висловлюють їхні думки та точку зору громадськості, проводять ґрунтовне дослідження теми інвалідності. Такі матеріали надають можливість людям з інвалідністю повноцінно позиціонувати себе в суспільстві, сприяють інклюзивному прийняттю рішень.

Досвід України

Правосуддя без бар'єрів

Із травня по листопад 2013 року тривала всеукраїнська кампанія щодо забезпечення реалізації права людей з інвалідністю на доступ до правосуддя. Вона була проведена за ініціативи журналістів Центру інформації про права людини та активістів громадської організації «Поступ», Мережі правових приймалень Криму та за консультативної підтримки Національної Асамблеї інвалідів України.

Було здійснено аудит доступності 72 українських судів у 16 областях України. Під час моніторингових візитів журналісти різних всеукраїнських та регіональних видань, громадські активісти перевіряли очевидні критерії архітектурної та інформаційної доступності.

Зокрема, була проведена інформаційна кампанія про початок моніторингу судів. Через широке інформування в ЗМІ до моніторингу підключилося чимало волонтерів, серед яких були і люди з інвалідністю.

Важливим етапом стало й те, що самі журналісти були не свідками, а учасниками процесу моніторингу. Це дало їм змогу в подальшому фахово підійти до підготовки інформаційних матеріалів.

За підтримки Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відбувся круглий стіл, на якому координатори кампанії «Правосуддя без бар'єрів» представили результати моніторингу доступності судів і доступу до правосуддя.

Звіт та рекомендації з кожного дослідженого об'єкта передали судам, а також комітетам доступності та органам місцевого самоврядування для реагування та усунення проблем.

- Представники ЗМІ були залучені у весь процес, а не просто спостерігали за подіями. Тому матеріали про проблеми порушення прав маломобільних громадян були підготовлені більш якісно і збалансовано.
- Широка інформаційна кампанія дозволила журналістам не просто вкотре нагадати про проблему доступу до правосуддя, а й зібрати кількісні показники, розробити рекомендації, привернути увагу органів влади (зокрема, судової адміністрації) до проблеми.

- Питання доступності судів учасниками кампанії «Правосуддя без бар'єрів» було порушено в Україні чи не вперше.
- Кампанія викликала інтерес у представників громадських організацій Росії та Білорусії. Координатори кампанії передали інструментарій й надали консультаційну підтримку.

У зв'язку із військовими подіями в Україні (насамперед йдеться про АТО – антитерористичну операцію на Сході) частка ефіру й матеріалів на тему інвалідності однозначно збільшилася. Однак актуальною проблемою залишається її фахове висвітлення.

Подолання стереотипів

Враховуючи конкуренцію і боротьбу за увагу споживача, ЗМІ часто розробляють теми, які легко зрозуміти і які є передбачуваними. Однак у мас-медіа є потужний потенціал креативу, який можна використати для впливу на зміну ставлення до людей з інвалідністю, позитивного їх сприйняття.

Головний внесок, який можуть зробити ЗМІ у процес залучення людей з інвалідністю в життя суспільства, – це уникати та руйнувати стереотипи.

Найпоширеніші стереотипи:

- Люди з інвалідністю – нещасні, неприємні, хворі, неспроможні або злі.
- Люди з інвалідністю не мають майбутнього і є тягарем для своїх сімей.
- Людей з інвалідністю представляють героями (наприклад, коли вони «долають свою інвалідність» або мужньо тримаються, незважаючи на «тяжкі страждання»).
- Людей з інвалідністю представляють диваками (об'єктами людської цікавості з огляду на їхнє рідкісне або незвичне порушення).
- Люди з інвалідністю не цікавляться нічим, окрім своєї хвороби, і вони не можуть бути експертами в жодній сфері, окрім інвалідності.
- Люди з інвалідністю – гарний інструмент для гри на почуттях.

Міфи	Факти
Людей з інвалідністю небагато, тому насправді це не становить проблему.	Люди з інвалідністю є значною частиною кожного суспільства. Багато з них виключені із суспільного життя, тому ховаються вдома або вимушені жити в спеціальних закладах. Зазвичай існують фізичні, юридичні, комунікативні бар'єри, стереотипне ставлення до людей з інвалідністю, що, власне, й обмежує їхні можливості брати участь у різних видах діяльності. Часто стан здоров'я є невидимим, наприклад, депресія, рак, розсіяний склероз, діабет чи інфікування ВІЛ.
Інвалідність – це питання здоров'я.	Здоров'я важливе для всіх людей, незалежно від того, чи мають вони функціональні порушення, чи ні. Але здоров'я – це не єдине питання, яке турбує осіб з інвалідністю. Для даної групи населення гострішою є проблема бар'єрності середовища, що перешкоджає участі у громадському житті, працевлаштуванню, споживанню послуг, повноцінному користуванню своїми правами.
Люди з інвалідністю не такі здібні, як люди без інвалід-	Американська хімічна корпорація Dupont, яка також працює у сфері послуг, була однією з перших компаній, яка провела вимірювання показників роботи своїх працівників з інвалідністю. Таке оцінювання

ності, а тому немає сенсу працевлаштовувати їх.	тривало упродовж 30 років, починаючи з 1970-х років. Dupont відзначила, що показники її працівників, які мали інвалідність, були або однаковими, або кращими, ніж показники працівників без інвалідності щодо безпеки праці, виконання професійних обов'язків, присутності на роботі та стабільності/плинності кадрів. Про подібні тенденції повідомляли і роботодавці, яких опитували в Австралії, Нідерландах та Великій Британії.
Доступність полягає в наявності пандусів, візків та спеціально пристосованих туалетів.	Доступність тісно пов'язана з питаннями універсального дизайну та враховує потреби усіх людей, незалежно від того, чи мають вони інвалідність, чи ні. Це передбачає, наприклад, використання таких пристосувань, як кольорові чи аудіосигнали, які можна побачити й почути на пішохідних переходах, тональний контраст, рельєфна поверхня, подача інформації та організація дорожніх знаків для кращої орієнтації на місцевості. Доступність зручна кожному.
Розумні пристосування на робочих місцях дорого коштують.	Розумні пристосування на робочих місцях означають, що роботодавці вживають заходів для того, щоб допомогти працівникам з інвалідністю працювати або брати участь у тренінгах на рівних правах з робітниками без інвалідності. Більшість працівників з інвалідністю не потребують спеціальних пристосувань, а затрати на тих, хто їх потребує, є мінімальними або набагато нижчими, ніж вважають багато роботодавців. У деяких країнах роботодавцям надається фінансова та інша допомога. Дослідження, проведені у Сполучених Штатах Америки мережею «Пристосування до роботи», засвідчило, що 15% пристосувань не потребують жодних фінансових витрат, 51% коштують від 1 до 500 доларів США, 12% від 501 до 1000 доларів і 22 % коштують понад 1000 доларів.
Люди з психічними, сенсорними та інтелектуальними порушеннями більш схильні до злочинів.	Є набагато більша ймовірність того, що люди з інвалідністю зазнають насильства з боку інших людей або заподіють шкоду собі, ніж комусь іншому.
Люди з інвалідністю живуть за рахунок інших та «втягують» гроші з суспільства.	У деяких країнах існує велике побоювання з приводу шахрайства у сфері соціальних виплат (пільг). Іноді ЗМІ та органи влади тиражують ідею, що ті, хто отримує соціальні виплати (пільги) з інвалідності – переважно шахраї. Насправді дані свідчать про протилежне: у сфері соціальних виплат (пільг) з інвалідності дуже низький рівень шахрайства, і саме недоотримання таких пільг становить проблему. Звісно, іноді трапляються випадки шахрайства. Але не слід зображувати випадок, коли спіймано людину з інвалідністю на шахрайстві, як поширену проблему. Насправді більшість людей з інвалідністю роблять значний внесок у свої сім'ї чи громади. І могли б зробити значно більше, якби було усунуто бар'єри для їхньої повноцінної участі в суспільному житті.

Досвід Вірменії

Некоректна мова журналістів

У телевізійній програмі, яку показали в Міжнародний день людей з інвалідністю, журналіст регулярно використовував такі фрази, як «прикутий до інвалідного візка», «страждає від такої-то форми інвалідності». Використання некоректної мови укорінює стереотипи і свідчить про непрофесійність мас-медіа.

Поради ЗМІ щодо підтримки ідеї включення людей з інвалідністю в суспільство

Журналісти, які готують статті (сюжети) на тему інвалідності, повинні мати достатні знання та навички у цій сфері.

ЗМІ слід частіше звертати увагу на можливості працевлаштування людей з інвалідністю, доступний громадський транспорт, інфраструктуру. Також варто досліджувати проблеми, з якими вони зіштовхуються у сфері охорони здоров'я та освіти, вивчати середовище, у якому вони проживають, їхнє дозвілля і те, як їх представляють у політичному житті.

У більшості країн світу найболючішою проблемою є право дітей з інвалідністю виховуватися і отримувати освіту з ровесниками.

Яку підтримку можуть надавати ЗМІ

Те, як ЗМІ висвітлюють тему інвалідності, допомагає підвищувати обізнаність суспільства про бар'єри, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю, зменшувати стереотипи, негідне ставлення та поведінку, а також сприяти поширенню інформації про внесок у громаду та потенціал людей з інвалідністю.

Такі фактори, як *ефірний час* (коли зазвичай подаються програми на тему інвалідності), *зображення* у програмах людей із різними порушеннями здоров'я, *мова*, яка при цьому використовується, можуть викликати позитивне сприйняття, заохочувати повагу до прав людей з інвалідністю, а також сприяти розвитку інклюзивного суспільства.

Шляхи, за допомогою яких ЗМІ можуть сприяти об'єктивному висвітленню інвалідності та позитивному зображенню людей з інвалідністю:

- Підвищувати обізнаність населення про виклики, з якими стикаються люди з інвалідністю.
- Переносити дискусії на теми інвалідності на політичну арену, щоб продемонструвати, що питання інвалідності не є табу.
- Показувати людей з інвалідністю як компетентних фахівців з будь-яких питань (не тільки з інвалідності!), виконавців послуг і як таких, що підтримують свої сім'ї та громади.
- Вимагати від держави збільшення ресурсів для вирішення проблеми виключення осіб з інвалідністю із соціуму (наприклад, недостатнє залучення до розробки політики, послуг, до роботи, навчання тощо).
- Підтримувати розробку політики, послуг та формування середовища, яке сприяє повноцінній участі людей з інвалідністю.
- Розповсюджувати контактну інформацію служб підтримки.
- Розміщувати інформацію про джерела допомоги та підтримки на місцевому чи загальнонаціональному рівні наприкінці статті чи програми, щоб люди з інвалідністю знали, де вони можуть знайти додаткову інформацію.

- Поширювати інформацію про те, що люди з інвалідністю живуть у кожній громаді у всьому світі; що вони мають такі ж емоції, інтереси, таланти, навички та поведінку, що й решта населення; що їх слід зображати як людей з такою ж натурою та досвідом, який мають й інші люди того ж віку, статусу, освіти тощо.

Позитивний образ інвалідності

Для отримання змін та покращення послуг надзвичайно важливо представляти людей з інвалідністю в реалістичному світлі.

Позитивний образ інвалідності – це чесне та креативне зображення людей з інвалідністю. Він базується на соціальній, а не медичній моделі інвалідності. Це може бути будь-що – фотографія, графіка або персонаж статті (історії), коментар людини з інвалідністю.

Позитивний образ допоможе змінити ставлення громадськості та підвищити сподівання щодо можливих досягнень людей з інвалідністю. Це також допоможе людям з інвалідністю відчувати зв'язок із суспільством.

Зв'язок ЗМІ зі своєю аудиторією залежить і від комунікації з людьми з інвалідністю та членами їхніх сімей. Якщо через рекламу (не обов'язково соціальну), репортажі, статті ЗМІ залучатимуть людей з інвалідністю до активного життя, включення у суспільство, до творчості, це допоможе змінити уявлення про те, що інвалідність – це трагедія, яка зачіпає невелику меншість. Замість цього можна показати, що люди з інвалідністю можуть бути успішними в багатьох суспільних сферах, що інвалідність – це звична частина життя.

Чим позитивніше представлені люди з інвалідністю, тим легшим стає завдання зміни ставлення людей до них.

Досвід Грузії

Не обмежуйте потенціал людей з інвалідністю

Медійні продукти, підготовлені у співпраці з організаціями людей з інвалідністю та організаціями, які працюють для людей з інвалідністю, є більш етичними та професійними.

Так, у травні 2013 року телевізійна компанія «Імеді» показала сюжет про те, як люди з інвалідністю літали на парашуті над Тбіліським морем. Цей сюжет є взірцем позитивного висвітлення теми інвалідності, зокрема, нагадує глядачам, що не варто обмежувати потенціал людей з інвалідністю.

- *Журналіст розповів про можливість відпочинку та занять спортом людей з інвалідністю.*
- *Вказав на перешкоди, з якими зіштовхуються користувачі візків при пересуванні містом. Люди з інвалідністю – герої матеріалу – розповіли про непристосованість будівель та вулиць, що не тільки унеможлиблює їхнє пересування, а й перешкоджає їхньому залученню в суспільне життя.*
- *У сюжеті також був поданий коментар представників органів державної влади.*
- *Герої сюжету були представлені без приниження їхньої гідності; вживалися коректні терміни на позначення інвалідності.*

Що можете зробити ви як журналіст, редактор, власник ЗМІ

За будь-якої можливості:

- включайте у ваші повідомлення позитивний образ людей з інвалідністю;
- замовляйте продукцію, у якій міститься позитивне представлення людей з інвалідністю.

Уникайте зображення людей з інвалідністю як:

- жертв свого стану здоров'я;
- героїв;
- людей, які залежать від інших;
- людей, які лише споживають суспільні та економічні блага, а не є активними учасниками процесу їх створення.

Поради щодо висвітлення теми інвалідності

- Уникайте штампів, які зводять описи людини до однієї характеристики – її інвалідності, заважають побачити людину-особистість. Такі штампи, як «інвалід» або «психічний» надовго укорінюють у свідомості аудиторії негативний образ даної групи людей.
- Нехай люди з інвалідністю говорять самі за себе. Досвід показує, що коли людина з інвалідністю з упевненістю та авторитетно розповідає про якусь конкретну ситуацію, то існує більша ймовірність того, що аудиторія людей, які не мають інвалідності, повірить, що особи з інвалідністю обізнані та кваліфіковані.
- Заохочуйте громадськість до розуміння проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю.
- Розвінчайте міфи про інвалідність. Такі міфи слід руйнувати, а не пасивно їх підсилювати.

Досвід Грузії

Ніхто не застрахований від аутизму

В одній із статей в газеті «Prime Time» герой матеріалу прокоментував, що «аутизм – це не хвороба. Аутизм це стан, який вражає дорослого або дитину. Дитина з аутизмом має потенціал здобути знання і внести позитивні зміни до шкільного життя. Існує велика кількість різних форм аутизму, ніхто не застрахований від нього...». Такі інтерпретації з уст експертів є вкрай важливими для розуміння цієї проблеми. В іншій частині цього інтерв'ю представлено розмову з психологом, який говорить про успіхи одного з його студентів з аутизмом у соціумі. Саме такі історії, які розкривають питання з різних боків, сприяють якомога повнішому представленню теми інвалідності.

- Надавайте практичну інформацію. Наприклад, прості практичні поради, як спілкуватися з нечуючим чи тим, хто погано бачить.
- Регулярно спілкуйтеся з організаціями людей з інвалідністю або організаціями, які лобюють їхні інтереси, щоб дізнатися, які питання є наразі актуальними.
- За нинішньої ситуації в Україні інформаційних приводів щодо теми інвалідності не бракує. Утім, не зловживайте ними.

- Щоб висвітлювати тему інвалідності як інформаційний привід, не обов'язково пам'ятати лише про Міжнародний день людей з інвалідністю (3 грудня), Всесвітній день боротьби зі СНІДом (1 грудня) чи День незалежності України (24 серпня).
- Співпрацюйте з журналістами з інвалідністю або з журналістами, у сім'ї яких є особа з інвалідністю – це надасть автентичності вашому представленню людей з інвалідністю.
- Не слід надмірно наголошувати на «героях» з інвалідністю. І хоча люди можуть захоплюватися «супергероями», зображення людей з інвалідністю як суперзірок породжує нереалістичні сподівання, що всі особи з інвалідністю можуть досягти такого рівня.

Досвід Грузії

Без бар'єрів немає обмежень

У сюжеті одного з телеканалів глядачам показали користувачів візків, які незалежно рухаються та досить упевнено позиціонують себе у суспільстві. В іншому сюжеті показали студентів з інвалідністю, які повноцінно залучені до навчального процесу та є незалежними. Один з них розповідав про відсутність бар'єрів під час навчання в школі.

Таке зображення людей з інвалідністю демонструє соціальну модель інвалідності в дії: тут визнається факт перешкод та бар'єрів, але увага зосереджується на можливостях та потенціалі людей з інвалідністю.

Ідеї щодо сюжетів (статей) на тему інвалідності

- Як виглядає ситуація з працевлаштуванням людей з інвалідністю як у державному, так і в приватному секторах?
- Чи не опиняються працівники з інвалідністю у складні для економіки країни часи під ризиком втрати роботи?
- Наскільки ефективними є програми працевлаштування і як вони допомагають людям з інвалідністю отримати або не втратити роботу?
- Як забезпечується право на освіту людей з інвалідністю?
- Які зусилля докладає громада, держава для того, щоб забезпечити більш доступне середовище?
- Як виглядає Україна у порівнянні з іншими країнами в питаннях фінансування програм чи послуг для людей з інвалідністю?
- Які заходи вжито в Україні, щоб відображати стан та перспективу розгляду проблем інвалідності в національній політиці та програмах розвитку?
- Чи потерпають люди з інвалідністю від принизливої щодо них поведінки, коли перебувають у громадських місцях? Чи впливає це на конкретні групи, наприклад, на людей з інтелектуальними чи психічними порушеннями більше, ніж на інші групи?
- Чи планують люди з інвалідністю висувати свою кандидатуру на виборах до парламенту чи іншого органу державної влади?

Досвід України

Як незрячим вибрати свого президента?

Напередодні виборів в Україні 2014 року в Інтернеті з'явився аудіопосібник з програмами кожного з кандидатів на посаду президента. В аудіопосібнику також були розміщені законодавчі акти, які регулюють процес волевиявлення незрячими виборцями.

У президентських перегонах часто витрачаються шалені кошти задля кожного голосу виборця. Та вкотре держава порушує виборчі права людей з інвалідністю, не створивши для них належних умов, стверджує Юлія Сачук, віце-президент ВМГО «Генерація успішної дії», представниця Коаліції з протидії дискримінації.

За словами експертки, в Україні близько 70 тис. людей із порушеннями зору (які офіційно мають групу інвалідності по зору), з них понад 50 тис. осіб досягли того віку, коли мають виборчі права. Ще чимало людей, переважно похилого віку, мають проблеми із зором. Та їм зробити свідомий вибір і вибрати свого президента зовсім непросто.

«Права виборців хоч і закріплені в законодавстві, та можна говорити, що вони дискримінаційні до людей з інвалідністю, – зауважує Юлія Сачук. – Коли незряча людина заходить у кабінку, вона не має змоги ознайомитися з інформацією в бюлетені. Немає ані трафаретів із шрифтом Брайля, ані підготовлених супроводжувачів, які допомагали б на виборчій дільниці. Хоч «ставити галочки» в бюлетені і дозволено супроводжувачу, та все ж це обмежує право людини на приватність, її прагнення бути незалежною і самостійною. У цивілізованих країнах так не робиться».

Експертка коментує, що навіть якщо людина хоче проголосувати вдома, їй все одно треба власноруч написати заяву. А це додаткові складнощі – через причину бар'єрного простору в Україні.

Інша проблема – доступ до інформації про передвиборчі програми кандидатів у президенти.

Юлія Сачук має II групу інвалідності по зору і сама не один раз на виборах стикалася із тим, що не могла повноцінно реалізувати свої виборчі права.

«Певно, це перші вибори, коли я прочитала програми кожного з кандидатів у президенти», – каже Юлія, наголошуючи на тому, що слід бути поінформованим, щоб зробити свідомий вибір.

За матеріалами «Української правди. Життя»

Як зображати людей з інвалідністю

Показуйте людей з інвалідністю в різних ролях. За можливості зображуйте їх у взаємодії з іншими людьми, а не на самоті. Показуйте їх як людей, які роблять внесок у життя суспільства, а не як людей, які потребують опіки з боку інших.

Зазвичай немає потреби згадувати деталі погіршеного стану людини. У тих випадках, де вони згадуються, на цьому не слід зосереджувати надмірну увагу або робити автоматичний висновок про страждання цієї людини, викликані її станом здоров'я.

Демонстрація розпачу та сліз людей з інвалідністю та намагання викликати почуття жалю не сприяє залученню цих людей у життя суспільства.

Загалом журналісти не повинні писати сюжети (статті) чи створювати програми, які зосереджують увагу лише на погіршеному стані осіб з інвалідністю. Журналістам, працівникам ЗМІ слід показувати їх як активних учасників сімейного, громадського та політичного життя та пояснювати (і наголошувати на тому!), що усунення бар'єрів та задоволення потреб людей з інвалідністю служить інтересам усього суспільства.

Досвід Великої Британії

Паралімпійські Ігри 2012 року в Лондоні – інклюзивні трансляції

Четвертий канал був офіційним мовником Паралімпійських Ігор, які проводили у Великій Британії. Висвітлення Ігор цим каналом користувалося великим успіхом і покращило його репутацію не лише серед людей з інвалідністю, а й у суспільстві. Четвертий канал значно змінив очікування аудиторії щодо людей з інвалідністю.

Ключові уроки з трансляції Паралімпійських Ігор:

- Сприйняття та відзначення фізичних ознак спортсменів: глядачі мають бачити їхню інвалідність, яку камера не повинна приховувати; однак не варто затримувати її на тілах спортсменів так, як затримують на тілах спортсменів, які беруть участь в Олімпійських Іграх.
- Вільне обговорення питання інвалідності, використання щоденної мови, передісторії спортсменів, розповідь про те, як їхні порушення впливають на фізичну майстерність, спортивну техніку, тактику та навіть вибір виду спорту.
- Правдиве зображення, відсутність страху перед емоціями, великим горем або щастям – якщо це зворушує людей, то аудиторія буде цим перейматися.
- Слід робити зображення захоплюючим. Якщо вашу трансляцію не дивиться аудиторія, то ви нічого не зможете змінити.

Ефірну заставку до фільму «Познайомтеся з Надлюдиною», яку показали на 78 каналах, включно з BBC, подивилося 86% населення Великої Британії. Цей короткометражний фільм передбачав розходження з деякими міцно укоріненими поглядами щодо того, як слід зображати інвалідність. Тому неочікуваними були коментарі, як-от: «Цей фільм повністю змінив мої погляди; я навіть не усвідомлював...».

Маркетингова кампанія Паралімпійських Ігор допомогла значно збільшити продаж квитків, а висвітлення Ігор дало Четвертому каналу найвищі рейтинги за останні десять років.

Паралімпійські Ігри в 2012 році дивилися по телебаченню майже 40 млн. людей, що на 251% більше у порівнянні з кількістю глядачів, які дивилися Паралімпійські Ігри 2008 року в Пекіні.

25% всіх телевізійних глядачів дивилися трансляції з Паралімпійських ігор на Четвертому каналі щодня.

Які кадри слід використовувати при зйомці?

Щодо того, як візуально подавати інформацію, знімати на відео людей з інвалідністю, погодженого стандарту не існує. Загалом візуальна частина медійного продукту не має бути образливою для людини, яку зображають.

Проте іноді журналісти впадають у крайнощі, зокрема вважають, що краще не показувати людину з інвалідністю взагалі або приховувати її обличчя за допомогою технічних засобів під час інтерв'ю. Такий підхід зі сторони ЗМІ робить людей з

інвалідністю «невидимими» та/або пропагує негативне ставлення. Уникнення зображень людей з інвалідністю підсилює стереотип, що інвалідність – занадто важка, сумна чи ганебна тема для висвітлення у ЗМІ.

- У телесюжетах слід зображати людей з інвалідністю як «звичайних» людей, які живуть у суспільстві. Ці сюжети не мають створювати враження відокремленості або особливості цих людей.
- Людей з інвалідністю бажано включати і для загального фону, щоб показати, що вони є частиною громади, як і будь-хто інший.
- Зображуйте їх у щоденних соціальних обставинах та в робочому середовищі. Не зосереджуйтеся лише на їхньому медичному аспекті або на факті їхньої залежності (наприклад, людині з порушенням зору допомагають перейти вулицю).
- Не зосереджуйте увагу на інвалідності людини і не передавайте фальшивого враження щодо її ізоляції.
- Якщо люди з інвалідністю перебувають серед інших і не виділяються своєю інвалідністю, то це «нормально» – деякі види інвалідності невидимі.

Досвід Грузії

Колишній футболіст

Телевізійний сюжет на Третньому каналі про 15-річного підлітка з інвалідністю подали як сімейну трагедію. Після отримання травми Микола, який займався футболом та виграв конкурс талантів «Барселона», «прикутий до ліжка».

Як повідомив журналіст, загалом для реабілітації Миколи потрібно 17 тис. ларів. Журналіст використовує факти та кадри так, щоб підкреслити трагічність ситуації хлопця. Наприклад, показують як Микола дивиться футбол по телевізору, в той час як журналіст коментує: «А тепер цей 15-річний підліток може дивитися футбол лише по телевізору. ...Зараз він не може ні тренуватися, ні незалежно пересуватися. Нещасний випадок радикально змінив його майбутнє». Друзі, батьки, тренер говорять про хлопця в минулому часі та висловлюють жаль з приводу втраченого майбутнього, яке на нього чекало.

Під час розповіді про проблеми Миколи у фільмі великим планом показують сліди травми на його голові. Після чого подано коментар хлопця, однак він ледве говорить і його слова важко розібрати.

Сюжет зобразив цього неповнолітнього хлопця як об'єкт неймовірного жалю. Увесь сюжет побудований на трагедії.

На думку медіа-експертів, ЗМІ повинні надати людям з інвалідністю платформу, зробити їх видимими та дати їм можливість говорити, але водночас і захищати їхню гідність.

Неприпустимим є загострення уваги на видимих характеристиках людини з інвалідністю (травма, рана, неконтрольовані рухи, порушення мовлення, труднощі при харчуванні та пересуванні тощо).

Візуальне висвітлення не має бути для людини з інвалідністю принизливим, тим більше, якщо ця людина є неповнолітньою.

Персонажі як герої

Обережно підходьте до використання образів героїв. Вони не відображають повсякденну реальність життя людей з інвалідністю. Пам'ятайте, що:

- золотий медаліст з інвалідністю представляє людей з інвалідністю не більше, ніж Девід Бекхем представляє людей без інвалідності;
- постійні описи людей, які багато чого досягли, можуть зменшити рівень впевненості деяких людей з інвалідністю;
- глядачі (читачі) можуть зрозуміти (інтерпретувати) героїчне досягнення людини, як щось, що компенсує її інвалідність.

Досвід України

Що справді можна назвати героїзмом?

Ставлення до людини з інвалідністю як до «особливої» чи нещасної є не тільки неправильним, а й принизливим, вважає спеціаліст Національної Асамблеї інвалідів України Володимир Азін.

«Мене глибоко обурює, коли у ЗМІ пишуть про досягнення спортсменів-паралімпійців як про героїзм. З якого це дива? Без сумніву, більшість спортивних досягнень не кожна «здорова» людина в змозі повторити. Однак і в паралімпійці йде не абихто, а людина із самого початку фізично обдарована й готова працювати. Ніхто не буде вкладати гроші у спортсмена, який не є перспективним! За великим рахунком, це їхня робота, яку вони виконують професійно, і за це отримують зарплату. Так званий «героїзм» цих чи інших людей з інвалідністю проявляється більше в тому, як вони добираються на роботу, у магазин, кінотеатр, перукарню, в суди, долаючи численні перешкоди».

Володимир Азін пригадав, як його колега Олег Полозюк, який пересувається на візку, разом із двома товаришами, що втратили зір, Володимиром Войтюком та Юрієм Турським, пройшли через Індію, пізніше побували в Австралії та інших країнах. Олег «був очима», Юрій та Володимир несли вантаж, допомагали пересуватися товаришу на візку. У 2007 році їхній подвиг в Індії відзначили премією «Гордість країни» у номінації «Сила духу».

«Більшість газет тоді писали про це, як про неймовірне диво. Чому ж описуючи мандрівку в Індії, забули запитати, які «джунглі» долає мій колега, щодня добираючись на роботу? Олег Миколайович досліджує щоденно доступність магазинів, аптек, тротуарів, регулярно консультує з цього питання. У нього немає машини, він щодня добирається громадським транспортом. Олег працює для інших людей – ось що дійсно вимагає уваги й поваги!», – наголошує Володимир Азін.

Персонажі як жертви

Загалом слід уникати зображення людей з інвалідністю як жертв або пасивних людей.

Важливо достовірно відображати реальність, наприклад, людина з інвалідністю може бути об'єктом злочину частіше, ніж людина без інвалідності. Проте будь-хто може бути вразливим або боятися насильства.

Досвід Грузії

Міністерство освіти проти державної телерадіокомпанії

На думку Міністерства освіти, телесюжет на Першому каналі на тему насильства щодо неповнолітньої людини з інвалідністю, який транслювався в новинах державною телерадіокомпанією, порушував стандарти журналістської етики і втручався в приватне життя. Обтяжливою обставиною було те, що жертва насильства мала інвалідність. Міністерство освіти зробило заяву, і комісія з Хартії журналістської етики визнала, що в цьому сюжеті були порушені етичні норми.

Так, у сюжеті розповідалося про неповнолітню дівчину, яка народила дитину після зґвалтування. Журналіст пояснив, що дівчина мала інвалідність і що батьком дитини був її дядько. Журналіст згадав назву села, де відбулося зґвалтування, показав декілька інтерв'ю з сусідами та зазначив, що програма була підготовлена на прохання сім'ї жертви.

Незважаючи на те, що автор сюжету і, власне, телеканал не були підписантами Хартії, члени Ради з питань етики вирішили звернути увагу на етичний бік журналістського матеріалу. На їхню думку, оскільки канал є державним, то він тим більше несе відповідальність перед своєю аудиторією.

Те, що із сюжету можна було дізнатися ім'я цієї дівчини чи прізвище її сім'ї, вважалось порушенням телерадіокомпанією Кодексу поведінки. Журналіст порушив це правило, зазначивши назву села, показавши сусідів та школу, де вчилася дівчина, та назвавши ім'я її дядька.

Рада з питань етики також пояснила, що оприлюднення інформації про стан здоров'я дівчини та інші деталі її особистого життя є неприйнятним та порушує Кодекс поведінки телерадіокомпанії та визнані журналістські стандарти.

У сюжеті регулярно використовувалося слово «відсталий». Його можна було почути як з уст журналіста, який вів передачу зі студії, так і в інтерв'ю.

Опікуни

В Україні багато опікунів є членами сімей людей з інвалідністю. Вони також недостатньо представлені в ЗМІ. Коли ви включаєте в свою статтю персонажів, які є опікунами, важливо не зображати їх як «мучеників» або «святих». Але не применшуйте їхньої важливості. Зображайте їх та членів їхніх сімей з інвалідністю як рівних.

Досвід Грузії

Об'єкт милосердя

У липні 2013 року телевізійна компанія «Палітра» розмістила на своєму веб-сайті відеофільм під заголовком «Дівчина з церебральним паралічем та сім'я із п'яти людей живуть у ванній». Під час фільму на екрані з'являється текст з номером банківського рахунку для тих, хто хоче перерахувати кошти.

Фільм розповідав про соціально вразливу сім'ю. Його головною героїнею стала п'ятнадцятирічна дівчина, яка має церебральний параліч. На весь екран зображають її порушенням: їй важко їсти і вона ледве може одягнутися. Коли її мама говорить про десять операцій, які перенесла її донька, на екрані з'являються крупним планом її шрами (порушення права дитини на приватність). Мати розповідає журналістам про проблеми зі здоров'ям її дитини за її ж

присутності. Жінка каже: «Вона **також** людина. Вона **також** страждає». Щоб викликати співчуття, мати розкажує: «Кожного дня вона запитує, чи зараз день, чи ніч». У такий спосіб підкреслюється (знову-таки в присутності доньки!), що дівчинка незряча. Наприкінці сюжету глядач дізнається, що кожного дня мама виводить доньку на вулицю жебракувати.

У фільмі використана сумна фонова музика, що лише підсилює драматизм та впливає на глядача ще більше. Обличчя дитини, зняте крупним планом, відеоефекти та сентиментальна музика однозначно демонструють, що мета цього сюжету – вплинути на емоції глядача. У сюжеті немає натяку на спроби автора дізнатися, що роблять органи влади та уповноважені органи, відповідальні за догляд за дітьми з інвалідністю.

Цей сюжет представляє виключно медичну модель – на противагу соціальній моделі – у позиціонуванні та зображенні інвалідності.

Редакція пояснила мотиви цього сюжету: після того, як фільм показали по телебаченню, глядачі допомогли цій сім'ї грошима.

У Грузії та багатьох інших країнах висвітлення індивідуальних історій з метою збору коштів не вважається порушенням стандартів. Проте це слід робити обережно. ЗМІ не повинні ігнорувати історію, обставини та проблему людей. І навіть коли наголос робиться на певному порушенні людини, ЗМІ повинні подавати ширший контекст, зокрема дотримання законодавства, наявність політики та послуг, які впливають на життя людей.

Актори та моделі – залучайте людей з інвалідністю

Перегляньте редакційну політику щодо зображення людей з інвалідністю в ефірі – у теленовинах, серіалах, повнометражних фільмах, реаліті-шоу тощо.

Кастинг акторів та моделей з інвалідністю

- Для ролей людей з інвалідністю завжди залучайте акторів з інвалідністю.
- Будьте готові до гнучкості. Може не виявитися людини з таким поєднанням інвалідності, віку та статі, як у сценарії.
- Запитуйте кастингові агенції про акторів з інвалідністю. Коли агенції почнуть усвідомлювати попит, вони більше залучатимуть їх у свій штат.
- У пошуку потрібної людини відвідайте або звертайтеся в якомога більшу кількість організацій чи агенцій.
- Під час спілкування з людиною з інвалідністю прийнятно використовувати щоденну лексику.
- Не відбирайте автоматично вродливих людей. Проведіть відбір відповідно до інших критеріїв, а не лише естетичних.
- Іноді інвалідність можна успішно представити в кампанії на етапі кастингу та підготовки, наприклад, якщо на кастинг приходять актор, який користується слуховим апаратом.
- Переконайтеся, що ваші оголошення (анонси) про пошук моделей доступні якомога ширшій аудиторії.

Досвід Вірменії

Професійна робота

Камерний хор «Парос» складається переважно зі співаків з інвалідністю. Про їхню участь у міжнародному пісенному конкурсі «Голоси під сонцем» розповіли в телесюжеті. Телевізійну програму журналіст готував у співпраці з учасниками хору. Відзнята в Неаполі (Італія) програма, викликала зацікавленість серед глядачів.

Включення в процес виробництва сюжету людей з інвалідністю зробило телепродукт більш професійним. Зокрема, у ньому були представлені питання інвалідності з нового погляду, а також він супроводжувався сурдоперекладом.

Виробництво фільмів

- Переконайтеся, щоб добиратися до місця роботи, зйомки або запису голосу, було зручно (місце розташування, місце для паркування, громадський транспорт).
- Проведіть перевірку доступності місця зйомки або студії та подумайте про проблеми, які можуть виникнути, та як можна їх вирішити.
- Перед зйомкою запитайте в актора або моделі, чи є в них певні вимоги щодо доступності, і забезпечте їх. Наприклад, якщо їм потрібен перекладач жестової мови, то замовте його заздалегідь.
- Важливо, щоб робочий день не був занадто довгим, щоб за потреби надавалися перерви.
- Переконайтеся, що вся інформація, яку надсилаєте акторам, подана в доступному для них форматі.

Досвід Вірменії

Знімальний процес за участю людей з інвалідністю

Один з вірменських телевізійних каналів створив фільм про Світовий конгрес людей з інвалідністю, який проводили в Бордо (Франція). У цьому конгресі брала участь громадська організація «Унісон», яка представляє інтереси людей з інвалідністю.

Активісти організації були залучені на всіх етапах виробництва фільму. Крім того, знімальна група отримала можливість взяти інтерв'ю в людей з інвалідністю з інших країн і включити їх у фільм.

Співпраця з громадськими організаціями

Не слід нехтувати допомогою громадських організацій, які представляють інтереси людей з інвалідністю, у підготовці журналістських матеріалів. Від співпраці з ними ЗМІ можуть мати неабиякі вигоди:

- велике поле для інформування;
- джерело нових ідей;
- експертні знання в дотичних темах;
- можливість почути про проблему з різних точок зору;
- більше інформації про бар'єри та можливі варіанти їх подолання.

Ваші новини (репортажі, статті, телепередачі, інша інформаційна продукція) зможуть більше зацікавити людей з інвалідністю, а це збільшуватиме вашу аудиторію та підвищуватиме рейтинг.

Головне правило роботи з людьми з інвалідністю – як з акторами журналістського матеріалу, експертами з будь-якого питання (а не лише з інвалідності), колегами у повсякденній роботі – ставтеся до них як до повноправних громадян, з повагою до їхніх прав та гідності.

Люди з інвалідністю – нічим не кращі і не гірші від усіх інших людей. Усі різні – усі рівні.

Розділ 5.

Рекомендації для тренерів

До уваги тренера!

Під час підготовки до тренінгу необхідно передбачити можливість вільного переміщення і комфортного перебування учасників з інвалідністю, архітектурну, комунікаційну, інформаційну доступність.

Тема 1. Інклюзивний підхід до прийняття рішень

Що таке інклюзивний підхід до прийняття рішень (презентація)

Підготуйте презентацію, використовуючи інформацію посібника. Проведіть дискусію «Чи актуально для України запровадження інклюзивного підходу до прийняття рішень? Чому?».

Вправа №1. Дослідження питання ідентичності (робота в парах)

Запропонуйте учасникам подумати над тим, яку соціальну роль вони собі відводять. Наприклад, батько/мати, журналіст, громадський активіст, представник етнічної меншини, гетеросексуал, одружений, людина середнього віку, молода людина тощо.

Під час спільної роботи з партнерами учасникам потрібно виявити, що спільного та відмінного вони мають.

Питання для обговорення:

- Чи ви коли-небудь почувалися «третім зайвим» (не таким, як усі)? Чи ставилися до вас несправедливо з огляду на якусь вашу особливість, певний аспект вашої ідентичності?
- На вашу думку, чи таке трапляється з іншими?
- Чи яка-небудь людина чи група є вільною від упереджень?

Вправа №2. Дослідження бар'єрів, які перешкоджають участі людей з інвалідністю в усіх сферах суспільного життя (групова дискусія)

Питання для обговорення:

- Які основні бар'єри впливають на людей з інвалідністю з різними типами порушень (людей з порушенням опорно-рухового апарату, сенсорними чи психічними порушеннями; людей, які є носіями ВІЛ-інфекції, чи хворих на рак тощо)?
- Чи бар'єри відрізняються залежно від статі людини з інвалідністю (чоловік чи жінка); належності до етнічних чи релігійних меншин; віку; сексуальної орієнтації (гомосексуальна, бісексуальна чи транс гендерна людина)?

Вправа №3. Ставлення до людей з інвалідністю

Прочитайте статтю, написану працівниками Національної Асамблеї інвалідів України (НАІУ), і дайте відповіді на такі питання:

- Яка ключова ідея цього матеріалу? Наскільки інформація цього тексту відображає ваші погляди стосовно питання інвалідності?
- Чи значна різниця між людиною з інвалідністю та іншими людьми; чи потребує вона «особливого» ставлення до себе?

- Чому вас може навчити підхід організації НАІУ? Як ці знання можна використати під час написання своїх матеріалів чи проведення інформаційних кампаній?

Толерантність – це повага до іншого бути таким, яким він є

Головне – Людина, а не її інвалідність.

Розмовляючи з людиною з інвалідністю, звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супроводжуючої її особи або перекладача мови жестів, який присутній при розмові.

Коли ви знайомитеся з людиною з інвалідністю і хочете привітати її потиском руки, зробіть це невимушено. Якщо це людина з порушеннями зору, слуху, протягніть руку для привітання перші та назвіть своє ім'я.

Коли ви хочете запропонувати свою допомогу, запитайте спочатку, чи вона потрібна.

Не проявляйте поблажливості до людини (дитини) з інвалідністю на візку, не кладіть йому руку на голову, на плече, не звертайтеся зменшуваними іменами.

Інвалідний візок – це частина недоторканого простору людини. Спіратися на інвалідний візок те саме, що і спіратися на саму людину.

Розмовляючи з людиною, яка пересувається на візку, намагайтеся розташуватися так, щоб її та ваші очі були на одному рівні, тоді вам буде простіше вести розмову.

Розмовляючи з людиною, яка має труднощі в спілкуванні, слухайте її уважно. Майте терпіння та чекайте доки вона закінчить фразу. Не виправляйте її та не намагайтесь пояснити щось замість неї. Якщо це потрібно, ставте короткі запитання, які потребують коротких відповідей.

Розмовляючи з людиною з порушеннями зору, обов'язково назвіть себе і тих людей, які прийшли з вами. Якщо ваша розмова проходить у групі, не забувайте пояснити, до кого ви наразі звертаєтесь. Озвучуйте все, що ви пишете на дошці або показуєте на екрані.

Щоб звернути на себе увагу людини з порушеннями слуху, помахайте рукою або доторкніться до неї. Під час розмови дивіться їй прямо у вічі і говоріть чітко.

Деякі люди читають по губам. Намагайтеся стояти так, щоб вас та ваші уста було добре видно та щоб вам нічого не заважало (чашка з кавою, їжа, папка тощо).

Не забороняйте дитині запитувати про людину з інвалідністю. Відкрите спілкування допомагає змінити ставлення до людей з інвалідністю та ліквідувати непорозуміння.

Вправа №4. Що таке соціальна модель інвалідності? (відео, презентація, робота в групах, зворотній зв'язок та дискусія)

Відшукайте в Інтернеті короткі відеоролики, які ілюструють соціальну модель інвалідності, й представте їх групі.

Презентація та робота в малих групах. Існує кілька підходів (моделей) трактування інвалідності. Тут запропоновано три, які пояснюють, що є причиною інвалідності і як можна вирішити існуючі проблеми.

- **Медична модель**, згідно з якою причина нерівності та невикладного становища, у якому перебувають люди з інвалідністю, є виключно медичний стан хворого і єдиною надією є лікування.
- **Благодійна модель** передбачає метод компенсування проблем, з якими стикаються люди з інвалідністю, шляхом гідного забезпечення їх життя.
- **Соціальна модель** наголошує на тому, що людина з інвалідністю перебуває у невикладному становищі через обмеження, накладені на неї соціальними, культурними, економічними бар'єрами та бар'єрами середовища. «Лікарським засобом» у цьому випадку виступає зміна політики, послуг та створення безбар'єрного середовища на всіх рівнях – фізичному, інформаційному, комунікаційному тощо.

Вправа № 5. Запропонуйте учасникам уявити один із сценаріїв:

Сценарій 1. Кафе на першому поверсі будинку. До єдиного входу в кафе ведуть сходи. Особа, яка страждає на параліч верхніх та нижніх кінцівок і пересувається на інвалідному візку, бажає випити чашку чаю.

Сценарій 2. На залізничній станції відсутнє звукове сповіщення, інформація про рух потягів надається тільки на інформаційному табло. Людина з порушенням зору хоче сісти на потяг.

Якою буде відповідь на ситуацію з точки зору медичної моделі?

[Сценарій 1. Проблема полягає у неспроможності особи піднятися сходами через параліч верхніх та нижніх кінцівок, спричинений пошкодженням спинного мозку в результаті автокатастрофи.]

[Сценарій 2. Проблема полягає у неспроможності особи прочитати інформацію про розклад руху поїздів. Проблема спричинена порушенням зору.]

Якою буде відповідь на ситуацію з точки зору благодійної моделі?

[Наскільки сумним чи трагічним є той факт, що людина не може піднятися по сходах чи бачити? Такими людьми повинні опікуватися у спеціальному середовищі, створеному для інвалідів; цих людей треба підтримувати і жаліти за те, що вони опинилися у такій «невикладній ситуації», і вони повинні бути вдячними суспільству за те, що воно годує і одягає їх. Немає потреби запитувати, чого вони хочуть чи потребують, – ми знаємо краще.]

Якою буде відповідь на цю ситуацію з точки зору соціальної моделі?

[Ці люди є «інвалідами» тільки тому, що кафе чи залізнична станція є недоступними для них. Це пряме порушення прав людини. Це також може поставити їхні сім'ї у невикладне становище, це погано впливає на бізнес, оскільки ці люди не можуть користуватися громадськими послугами чи громадським транспортом для того, щоб дістатися на роботу.]

Вправа № 6. Запропонуйте учасникам тренінгу розглянути подані нижче приклади медичного та соціального пояснення проблем. Які ще приклади спадають їм на думку?

Нехай учасники подумують про різні види порушень і як вони позначаються на життєдіяльності людини в різних сферах (працевлаштування, відпочинок, охорона здоров'я, освіта тощо).

Перемагає група, яка упродовж п'яти хвилин назве найбільшу кількість прикладів.

Медична модель	Соціальна модель
Я не можу отримати роботу, тому що хворію на церебральний параліч, і це не дозволяє мені сісти в автобус, щоб добратися на роботу .	Я не можу сісти в автобус, бо для мене він фізично недоступний.
Я не можу брати участь в роботі комітету молодіжного клубу, тому що я маю порушення слуху.	Молодіжний клуб повинен знайти перекладача жестової мови, щоб я міг брати участь у роботі клубу та допомагати усім молодим людям нашої місцевої громади .
Я страждаю на мовленнєві порушення. Роботодавці почуваються ніяково і не хочуть витратити час, щоб зрозуміти мене. Мені доведеться жити з батьками, а потім з сестрою, тому що мені потрібна допомога у пересуванні та читанні.	Я не можу знайти роботи, тому що роботодавці не запрошують мене на співбесіду через мої порушення мови. Існує недостатньо помешкань, пристосованих для людей, які користуються інвалідними колясками, і немає достатньої кількості медичних працівників, які допомагають таким як я жити незалежно та робити внесок у життя сім'ї і спільноти.

Вправа №7. Незалежне проживання та самообслуговування (вправа у малих групах)

Питання для обговорення:

- Де у вашому житті має місце вибір та контроль з таких питань: з ким ви живете; коли ви прокидаєтеся і лягаєте спати; що ви їсте; куди ви йдете і як ви проводите свій час?
- Як ці питання вибору і відчуття контролю над власним життям можуть бути частиною життя людей, які мають ті чи інші порушення?
- Що повинно змінитися для того, щоб відбулися зміни забезпечення незалежного проживання та самообслуговування людей з інвалідністю?
- Якими можуть бути переваги незалежного проживання та самообслуговування кожної людини?

Вправа №8. Бар'єри та переваги використання інклюзивного підходу до прийняття рішень (групова дискусія)

Питання для обговорення:

Які є перешкоди впровадження інклюзивного прийняття рішень?

[Люди не погодяться. Люди забагато хочуть. Це буде надто дорого коштувати. Ми повинні контролювати процес прийняття рішень, тому що ми повинні впроваджувати рішення. Ми не хочемо суперечок.]

Які переваги впровадження інклюзивного прийняття рішень?

[Прийняття найкращого рішення з усіх можливих. У зв'язку з використанням досвіду та знань багатьох людей, які підходять до вирішення проблеми з різних сторін, процес прийняття рішень має зупинитися на виборі, який дасть найкращі результати.]

Працювати ефективно. Рішення слід приймати швидко з раціональним використанням часу та зусиль.

Отримання згоди на впровадження. Важливо щоб люди довіряли прийнятому рішення; в іншому випадку є сумніви щодо його ефективного втілення.]

Запропонуйте учасникам також знайти шляхи подолання бар'єрів і досягнення переваг.

Вправа №9. Хто отримає користь від інклюзивного прийняття рішень?

Попросіть учасників подумати над перевагами інклюзивного прийняття рішень для:

- Окремих осіб та громадських організацій.
[Наприклад, можливість безпосередньо впливати на ті процеси, які їх стосуються. Набуття нових навичок. Відчуття рішучості та самовизначеності, які допомагають у підвищенні впевненості, самооцінки.]
- Місцевих та центральних органів влади.
[Наприклад, робити усе правильно із самого початку краще, ніж допускати помилки, які можуть дорого коштувати. Отримання кращих результатів завдяки залученню до процесу консультування суб'єктів політики та послуг. Задоволення від безпосередньої роботи з тими, хто отримує користь.]
- Засобів масової інформації.
[Наприклад, ефективна комунікація з усіма представниками суспільства. Через фахові матеріали на тему інвалідності та прав людини впливати на формування правового суспільства тощо.]

Вправа № 10. Підготуйте презентацію «Подорож інклюзивного прийняття рішення» і запропонуйте учасникам висловити свої думки з приводу нової інформації (модерована групова дискусія).

Запропонуйте учасникам подумати:

- На якому етапі процесу ви знаходитесь?
- Куди ви рухаєтесь?

Заздалегідь підготуйте ілюстрацію (малюнок, колаж, відео тощо) «подорожі» з вказівниками відстані, перешкодами, небезпеками, місцями для відпочинку, визначними пам'ятками, відправною точкою і кінцевим пунктом призначення. Ця подорож ілюструє той шлях, який ми – суспільство – прагнемо пройти. Кінцева мета – інклюзивне прийняття рішень.

Очевидно, що відправна точка не завжди там, де ми б хотіли почати, вона там, де ми перебуваємо зараз. Якщо ми хочемо рухатися швидко, ми йдемо самі. Якщо хочемо дійти далеко, то подорожуємо разом.

Обговорення цього шляху пропонуйте групі на основі таких запитань.

- На якому етапі подорожі інклюзивного прийняття рішень перебуває наша країна (та окремі її сектори)?

- Чи важливо представникам цільової аудиторії розуміти «історію» людей з інвалідністю і бар'єри, з якими вони стикаються, щоб переконати їх у перевагах інклюзивного прийняття рішень?
- Якими навичками та інструментарієм мають володіти посадові особи, громадські організації та ЗМІ в нашій країні, щоб втілювати інклюзивне прийняття рішень на практиці?
- Як у нашій країні організації залучають людей з інвалідністю до процесів прийняття рішень? Чи чують вони «менш гучні» голоси (тобто людей з інтелектуальними порушеннями, психічними порушеннями, тривалими важкими захворюваннями; нечуючих людей; людей з інвалідністю з етнічних меншин)? Кого ще? Як заохотити їх це робити?

Запропонуйте учасникам заповнити таблицю.

Питання	Інформація	Консультації	Інклюзивне прийняття рішення
Де знаходиться ваша організація зараз?			
Де б ви розмістили організації, з якими ви хотіли б мати партнерські стосунки або на яких хотіли б впливати?			
Які перешкоди стоять перед вами та організаціями, які не дозволяють вам перейти від інформування до консультацій та від консультацій до інклюзивного прийняття рішень?			
Які конкретні переваги переходу до інклюзивного прийняття рішень?			
Які методи допомогли б вашій організації зробити це?			
Які методи допомогли б організаціям, з якими ви маєте партнерські стосунки або на які ви хочете мати вплив?			
Інше...			

Тема 2. Правові засади процесу прийняття рішення

Підготуйте презентацію (доповідь) і запропонуйте учасникам провести обговорення актуальних проблем щодо інклюзивного прийняття рішень.

Теми презентацій:

- Міжнародне законодавство та інклюзивна політика, що стосуються людей з інвалідністю.
- Національне законодавство та інклюзивна політика, що стосуються людей з інвалідністю.
- Вплив громадськості (або вплив ЗМІ) на підготовку законопроектів та прийняття законів.

Питання для обговорення:

- Яку роль відіграють ЗМІ на кожному законотворчому етапі?
- Чи можуть ЗМІ втручатися у законотворчий процес? Які групи людей чи категорії населення вони можуть представляти?
- Як ЗМІ можуть здійснювати контроль на кожному з етапів творення законів чи формування інклюзивної політики?

Вправа №1. Конвенція ООН про права інвалідів – нові підходи до питань інвалідності (інтерактивна вправа)

Проведіть лінію між двома стінами кімнати і поясніть учасникам, що один край цієї лінії символізує абсолютну інклюзію (включення) людей з інвалідністю в життя суспільства, а протилежний край означає абсолютну ізоляцію, середина цієї лінії означає нейтральність.

Звертаючись до учасників, попросіть їх вибрати собі місце на цій лінії залежно від їхніх переконань щодо того, *яка політика впроваджується в державі щодо осіб з інвалідністю після ратифікації Україною Конвенції ООН про права інвалідів?*

Коли учасники займуть свої місця на лінії, нехай обговорять з партнером, який стоїть поруч, чому вони зайняли саме цю позицію.

Після закінчення вправи зробіть узагальнення та надайте коментарі.

Вправа №2. Моніторинг Конвенції ООН про права інвалідів (інтерактивна вправа)

Попросіть учасників у центрі ватману написати ключове слово, що стосується прав людей з інвалідністю, попередньо вказавши тему, з якої вибирається «ключове слово».

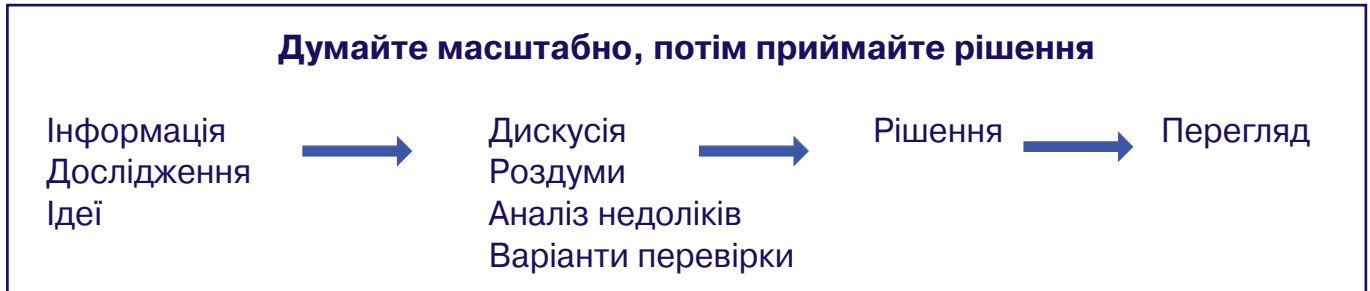
Запропонуйте учасникам навколо написати інші слова, пов'язані з ним, тобто скласти «павутинку» з даної теми.

Попросіть добровольців представити свою «павутинку», виділивши основні складові процесу моніторингу (інші учасники можуть робити доповнення). Узагальніть результати виконаного завдання.

Тема 3. Як відбувається процес інклюзивного прийняття рішень

Вправа №1. Ефективне залучення до етапів циклу прийняття рішень (робота в малих групах)

У діаграмі описується досвід людей з інвалідністю щодо залучення до етапів циклу прийняття політичних рішень.

Питання для обговорення:

- Як можуть ті, хто приймає рішення у вашому секторі / громадській організації / ЗМІ підтримувати залучення людей з інвалідністю до прийняття рішень на кожному етапі циклу?
- Як можуть окремі особи та організації співпрацювати більш ефективно?
- Як ви краще можете співпрацювати з окремими особами та організаціями не з вашого сектору, наприклад, з політиками загальнонаціонального та місцевого масштабу, посадовцями / організаціями громадянського суспільства / ЗМІ?

Вправа №2. Необхідні дії на кожному етапі циклу розробки політики? (групова вправа)

Який вид діяльності можуть або повинні органи державної влади виконувати на кожному етапі циклу розробки політики? Яка роль ЗМІ у кожному із цих процесів?

Встановлення цілей

[Наприклад, надання інформації щодо проблеми, яку треба вирішити; запит щодо даних та ідей; громадські слухання та форуми; спільні комітети та робочі групи.]

Розробка та аналіз варіантів

[Наприклад, встановлення мінімальних стандартів для громадських консультацій; забезпечення доступу до проектів рішень та дотичної інформації; проведення фокус-груп та громадських зустрічей, залучення експертів та інших зацікавлених осіб.]

Визначення політики

[Наприклад, надання доступу до документів, пов'язаних з проблемним питанням та пропозицій/проектів рішень; громадські слухання; фінансове планування за участю виконавців.]

Впровадження політики

[Наприклад, відкриті та прозорі тендери; планування та розвиток стратегічного партнерства в питаннях постачання (надання послуг); навчання всіх спеціалістів,

які залучені до надання послуг бенефіціарами (тими, на кого спрямоване рішення).]

Моніторинг та перегляд

[Наприклад, використання зворотної реакції, скарг та подяк; регулярні зустрічі з організаціями громадянського суспільства; експертні дослідження та аналіз результатів щодо цілей; перегляд політики на зборах комітетів, експертні консультації, публічні дебати.]

Вправа №3. Місто, де все «навпаки»?

Розкажіть групі історію про місто, в якому живуть лише люди, які пересуваються на інвалідних візках. Опишіть (фантазуйте), які існують закони, як забезпечена архітектурна, транспортна, інформаційна доступність, який стан доступності освітніх послуг, працевлаштування і т.д.. У місто приходять двоє людей зросту 186 см. й просяться стати жителями цього міста.

- Які рішення ви будете приймати?
- Що потрібно зробити, щоб прийняти інклюзивне рішення?

Вправа №4. Журналісти, громадські організації та місцева спільнота – партнерство та нові можливості (інтерактивні вправи)

Запропонуйте учасникам перерахувати переваги співпраці ЗМІ та громадських організацій.

- Що громадськість може очікувати від ЗМІ?
- Що ЗМІ може очікувати від співпраці з громадськими організаціями? (Під час обговорення учасники роблять висновок, що співпраця громадських організацій і медіа важлива для всіх.)

Питання для обговорення:

- Чи добре громадські організації інформують ЗМІ про свою діяльність, чи шукають шляхи співпраці з медіа?
- Які існують мережі (журналістів, громадських організацій) для обміну інформацією щодо теми інвалідності, прав людини загалом, для обміну та поширення анонсів майбутніх заходів та подій, навчальних програм, обговорення важливих питань, пошуку експертів, налагодження зв'язків тощо.
- Громадська активність у журналістиці.

Тема 4. ЗМІ та процес інклюзивного прийняття рішення

Вправа №1. Перегляньте з учасниками фільм, знятий Шотландською комісією з питань рівності та прав людини у 2012 році. Відео доступне за посиланням: www.youtube.com/watch?v=uUwHlbQFszU

Питання для обговорення:

- Хто виступає в ролі глядацької аудиторії?
- Як було представлено тему?
- Як автори подали інформацію, візуальне зображення; як вони впливають на глядача тощо?

Вправа №2. Як журналісту просто сказати про непросте: інвалідність і права людини

- Як ЗМІ підходять до висвітлення теми інвалідності/людей з інвалідністю? Як можна на це впливати?

Інтерактивні вправи. Запропонуйте учасникам пригадати (або придумати) улюблене заняття або хобі. Це може бути рибалка, вишивка, стрільба з лука, гра в більярд, плетіння, танці, заняття музикою, малювання тощо.

Питання для обговорення:

- З якими перешкодами стикаються люди з інвалідністю (з різними типами порушень).
- Чому людина з інвалідністю не відчувається рівною серед інших? Обґрунтуйте.
- Як можна в статті представити людину з інвалідністю та її захоплення.
[Уникайте стереотипів, розкажіть про це не як про «героїчний вчинок» чи «момент жалю», а як про людину, яка веде активний спосіб життя, має захоплення тощо.]

Вправа №3. Робота в група (*робота з відео*)

Відшукайте в Інтернеті приклади таких відео: людина на візку намагається в'їхати на пандус, незряча особа переходить дорогу тощо. На противагу продемонструйте відео, коли мама з дитячим візочком не може спуститися в підземний перехід, людина низького зросту намагається дістати якийсь товар з високої полиці в супермаркеті тощо.

Як варіант, запропонуйте мультфільм «Універсальний дизайн: Світ, зручний для кожного», підготовлений за підтримки ПРООН в Україні: www.youtube.com/watch?v=aC9MTMCSYHNA

Питання для обговорення:

- З якими перешкодами зіштовхується людина з інвалідністю? А інші герої сюжету?
- Що потрібно, щоб ці перешкоди усунути, хто скаже за ці зміни «спасибі»? (Кому справді вигідний пандус, звуковий світлофор, кнопка виклику ліфта, яка знаходиться на півметра нижче, чи великим шрифтом написані цінники?).

Під час обговорення група має зробити висновок, що ці зміни потрібні не лише людям з інвалідністю, а й кожному з нас (обговорення універсального дизайну).

Вправа №4. Стереотипи: теорія, психологія (*інтерактивні вправи, дискусія*)

Робота з матеріалами ЗМІ. Відшукайте у ЗМІ (в пресі, на телебаченні, на радіо) негативні приклади матеріалів, які стереотипно зображають людину з інвалідністю.

Питання для обговорення:

- Як ви сприймаєте стереотипні слова? Які ваші перші емоції? Який контекст матеріалу (подача матеріалу) створює стереотипні висловлювання?
- Як коректно говорити про проблеми людей з інвалідністю?

Робота в групах. Запропонуйте учасникам замінити некоректні слова на толерантні тощо.

Вправа №5. Вибір теми для журналістського матеріалу: вид медіа, редакційна політика, жанр статті (радіо- та відеосюжету), подача матеріалу (обмін досвідом)

Запропонуйте учасникам із власного досвіду пригадати, як тема інвалідності була представлена в їхніх матеріалах. Як можна було б покращити цей матеріал?

Вправа №6. Розробка матеріалу на тему інвалідності

Запропонуйте учасникам:

- Вибрати тему.
- Подумати про можливі джерела інформації на цю тему.
- Визначити, яке буде головне повідомлення статті (сюжету).
- Яка цільова аудиторія та очікувана реакція на ваш матеріал (чи задумається місцева влада; чи буде реакція громадськості; чи отримаєте індивідуальний відгук читача; чи зміниться ставлення до людей з інвалідністю)?
- Яка структура майбутнього матеріалу: назва, підрубрики, використання спеціальних слів і термінів.

Вправа №7. Моніторинг і оцінка участі журналістів в процесі прийняття рішень, що стосуються людей з інвалідністю

Поясніть учасникам у чому суть моніторингу процесу участі, в чому різниця між моніторингом та оцінкою. Потім учасники діляться на три міні-групи, кожна отримує лист паперу, на якому має після обговорення заповнити наступну таблицю:

Критерії оцінки	Способи виміру результату (якісні/ кількісні показники)

В кінці кожна група має презентувати свої результати та треба узагальнити всі індикатори. Необхідно провести обговорення з журналістами про збільшення кількості матеріалів на тему інвалідності у ЗМІ.

1. Збільшення якісних матеріалів у ЗМІ (розширення тематик; герої матеріалу; кут подачі тощо).
2. Хто пише? Блогери, журналісти, користувачі соціальних мереж – збільшення людей з інвалідністю в інформаційному просторі не тільки як споживачів інформації, а й виробників.
3. Розширення читацької аудиторії (маркетингової аудиторії) – врахування потреб, бажань, особливостей, смаків людей з інвалідністю тощо.
4. Застосування принципів журналістської етики в щоденній роботі (в друкованих матеріалах, в спілкуванні, в співпраці, в питаннях конфіденційності).
5. Чи представлені в ЗМІ «менш гучні» голоси, тобто позиції людей з інтелектуальними та психічними порушеннями, довготерміновими важкими

захворюваннями, в тому числі з деменцією; нечуючих людей; людей з інвалідністю з етнічних меншин? Кого ще? Як можна заохотити їх це робити?

6. Чи є приклади вдалої практики (наприклад, залучення людей з інвалідністю до роботи ЗМІ як ведучих, авторів, співрозмовників для проведення інтерв'ю, експертів)?

Вправа №8. Як інклюзивне прийняття рішень можна застосовувати у ЗМІ (робота в малих групах)

Розділіть групу на три малих підгрупи й запропонуйте для обговорення тему: «Місце людини з інвалідністю в медійному виробництві».

Кожній підгрупі дається одне питання:

1. Чим люди з інвалідністю можуть бути корисні і цікаві журналістам – як герої матеріалів?
2. Чим люди з інвалідністю можуть бути корисні і цікаві журналістам – як експерти?
3. Чим люди з інвалідністю можуть бути корисні і цікаві журналістам – як працівники редакції?

Запропонуйте групам використовувати матрицю інклюзивного прийняття рішення: інформування – консультування – інклюзивне прийняття рішення.

Підведіть підсумок. *[У медіа немає значення, чи людина з інвалідністю, чи ні – головне її фахові знання, якості, навички, уміння працювати в команді тощо. Під час обговорення і роботи на тренінгу, журналісти можуть прийти до висновку: люди з інвалідністю – спочатку наші герої, потім вони експерти (і не тільки з питань інвалідності), потім вони залучені до виробничого медійного циклу (пишуть, знімають, вирішують питання логістики тощо). На всіх етапах частково це працює в українському медійному процесі.]*

Інформаційні Ресурси

Активні громадяни – Веб-сторінка Британської Ради в Україні
www.britishcouncil.org.ua/en/programmes/society/citizens-participation

Кодекс етики та організаційної культури громадянської участі у процесі прийняття рішень (Рада Європи):
www.coe.int/t/ngo/code_good_prac_en.asp

Приклади залучення до участі:
www.equalityhumanrights.com/advice-and-guidance/public-sector-equality-duty/case-studies/case-studies-consultation-involvement/

Посібник громадянської участі у місцевому прийнятті рішень (Британська Рада в Україні):
www.britishcouncil.org.ua/en/programmes/society/citizens-participation

Інструментарій проектування принципу інклюзивності:
www.inclusivedesigntoolkit.com/betterdesign2/

Інклюзивний процес прийняття рішень: odi.dwp.gov.uk/inclusive-policy-making/index.php

INDYSPACE - платформа для молодих активістів з інвалідністю з усього світу:
indyspace.org/

«Світло, камера, дія» – Підтримка питання рівних можливостей для людей з інвалідністю у громадському секторі:
www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/EqualityAct/PSED/radar-ded_acc.pdf

Рекомендації молодих людей з інвалідністю (Рада Європи):
vimeo.com/43637110

Конвенція ООН про права інвалідів:
zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

«Хто на моєму боці». Відео, створене громадською організацією ALLFIE з метою залучення молодих людей (від 3 до 25 років) та їхніх батьків до інклюзивної освіти:
www.youtube.com/watch?v=AuAjxJ-cE9k

ООН надає можливість – веб-сторінка ООН містить усю доступну інформацію про Конвенцію про права інвалідів:
<http://www.un.org/disabilities/>

Верховний комісаріат ООН з прав людини. На веб-сторінці є форма для подання скарги:

www2.ohchr.org/english/bodies/treaty/CCD.htm

Комітет ООН з питань прав людей з інвалідністю:

www2.ohchr.org/english/bodies/crpd/index.htm

Комітет ООН з питань прав людей з інвалідністю опублікував декілька довідників та інформаційних бюлетенів про Конвенцію та роботу з ООН:

www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/Publications.aspx

Департамент ООН з економічних та соціальних питань:

esango.un.org/paperless/Web

Disabled People's International – міжнародна організація людей з інвалідністю. Її ціль підтримувати права усіх людей з інвалідністю шляхом їх повної участі, забезпеченні рівності можливостей та міжнародної співпраці. Вони розробили інструментарій втілення цих цілей:

www.icrpd.net/implementation/en/aboutus.htm

International Disability Alliance (IDA) – це мережа міжнародних організацій людей з інвалідністю, яка сприяє ефективному впровадженню Конвенції ООН про права інвалідів. Їхня веб-сторінка містить інформацію стосовно нарощування потенціалу організацій осіб з інвалідністю, а також базову інформацію про Конвенцію:

www.internationaldisabilityalliance.org

Довідник IDA про незалежне звітування:

www.internationaldisabilityalliance.org/projects-and-events/guidance-document-on-parallelreporting/

«Досягнути успіху!» Для обміну кращим досвідом та сприяння захисту з метою боротьби з бідністю, соціальною ізоляцією та дискримінацією людей з інвалідністю в цілому світі:

www.makingitwork-crpd.org/

Національна Асамблея інвалідів України:

naiu.org.ua/

Веб-сайт з Універсального дизайну:

ud.org.ua/

Додатки

Про проект IDEAS: Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства

Проект Inclusive Decisions for Equal and Accountable Society (IDEAS, «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства») є регіональним трирічним проектом, що фінансується Європейською комісією та Британською Радою і здійснюється у шести країнах: Азербайджані, Вірменії, Грузії, Йорданії, Лівані та Україні. Метою проекту є зміцнення ролі та потенціалу організацій громадянського суспільства, що працюють у сфері інвалідності, задля більш активного залучення цих організацій у процеси прийняття рішень на місцевому рівні. Цілями і завданнями проекту є:

- **створення рамки прийняття рішень**, яка б допомагала органам місцевої ради враховувати права і потреби людей з інвалідністю у процесі прийняття рішень;
- **розвиток навичок та підвищення рівня знань** в організаціях громадянського суспільства, що представляють інтереси людей з інвалідністю, місцевих органах влади, у засобах масової інформації для більш ефективного представлення інтересів людей з інвалідністю у процесах прийняття рішень та загалом у суспільстві;
- **сприяння участі організацій громадянського суспільства**, а також безпосередньо людей з інвалідністю у процесах прийняття рішень місцевими органами влади та у моніторингу дій місцевих органів влади;
- **міцнення співпраці всіх секторів**, як у самій країні, так і за її межами для сприяння забезпеченню прав людей з інвалідністю та запровадженню міжнародних стандартів у питаннях інвалідності.

Розробка та впровадження *міжнародної рамки прийняття рішень*³⁷ має сприяти участі людей з інвалідністю в житті суспільства нарівні з іншими. Зокрема послуги, що надаються для широкого загалу, мають бути доступними і для людей з інвалідністю. Для забезпечення цього у проекті розроблено низку заходів за участю центральних і місцевих органів влади, організацій громадянського суспільства, засобів масової інформації.

Координатор проекту – Британська Рада в Україні.

Міжнародна рамка в проекті IDEAS

Міжнародна рамка – документ, який базуються на основних принципах і підходах, що закладені в міжнародних та європейських документах, а також в Конвенції ООН про права інвалідів.

В основі Міжнародної рамки закладені принципи дотримання прав людини, відмова від дискримінації, підвищення індивідуальної мобільності, свобода вибору, якість життя людей з інвалідністю, а також закріплення в суспільстві підходу, який базується

³⁷ Міжнародна рамка – це логічна схема участі людей з інвалідністю та організацій, які представляють їх інтереси в процесі прийняття рішення. Вона розроблена в межах діяльності проекту IDEAS з використанням практичного досвіду неурядових організацій із шести країн-учасниць проекту.

на повазі до особливостей людей з інвалідністю та їх прийняття як компоненту людського різноманіття і частини людства.

Міжнародна рамка керується принципами Конвенції ООН про права інвалідів. Ця Конвенція містить вісім загальних принципів.

а) Повага до властивої людині гідності, її особистої самостійності, включаючи свободу робити власний вибір, і незалежність.

Повага до властивої людині гідності означає цінність кожної людини. Коли гідність людини з інвалідністю поважається, то цінним є і її досвід та думки. Особиста самостійність означає здатність контролювати своє особисте життя і мати свободу робити свій власний вибір.

б) Недискримінація.

Цей основний принцип міжнародного права з прав людини, який включає в себе захист від прямої (неприхованої) та непрямой (прихованої) дискримінації. У Конвенції дискримінація означає *«будь-яке розмежування, виключення або обмеження на основі інвалідності, метою чи результатом якої є послаблення чи заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими прав людини та основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській чи будь-якій іншій сфері. Вона включає в себе всі форми дискримінації, у тому числі відмову у розумному пристосуванні»*. Розумне пристосування означає *«внесення, коли це потрібно (в конкретному випадку), необхідних і підхожих модифікацій та коректив, що не стають... невинуватим тягарем для цілей забезпечення реалізації або здійснення інвалідами нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод»* (стаття 2 Конвенції ООН про права інвалідів).

в) Повне та ефективне залучення та включення в суспільство.

Повне та ефективне залучення та включення в суспільство забезпечує визнання та цінування людей з інвалідністю як рівних членів суспільства. Потреби людей з інвалідністю розцінюються як невід'ємна частина соціально-економічного розвитку, а не вважаються «особливими». Концепція повного та ефективного залучення та включення в суспільство поєднана з концепцією універсального дизайну (стаття 2 Конвенції) та з доступом до фізичного та соціального середовища. Принцип залучення та включення – це і засіб, і кінцева мета. За допомогою активного залучення та включення людей з інвалідністю їхні потреби і проблеми можна озвучити та потім вирішити. Це також мета, оскільки за допомогою залучення людей з інвалідністю, їм надаються повноваження спільно з органами влади розробляти та пропонувати рішення проблем, які вони виявили.

г) Повага до особливостей людей з інвалідністю та їх прийняття як компоненту людського різноманіття і частини людства.

Цей принцип має на увазі сприйняття інших людей на умовах взаєморозуміння. Це означає також прийняття інвалідності як компонента людської багатоманітності і частини людства. Незважаючи на окремі очевидні відмінності, усі люди мають однакові права та гідність.

д) Рівність можливостей.

Цей принцип означає створення в суспільстві умов для поваги відмінностей, уникнення несприятливих умов та забезпечення того, щоб усі жінки, чоловіки, дівчата та хлопці повною мірою брали участь у житті суспільства на рівних умовах.

е) Доступність.

Принцип доступності надає можливість людям з інвалідністю жити незалежним життям та брати активну участь в усіх аспектах життя. Держави вживають необхідних заходів, щоб забезпечити однаковий доступ людям з інвалідністю до фізичного середовища, транспорту, інформації та засобів комунікації, включаючи інформаційні технології, системи, технічні засоби комунікації, та до інших послуг та закладів, які доступні і надаються решті населення.

є) Рівність між чоловіками та жінками.

Цей принцип визнає рівність всіх перед законом, тобто те, що є однакові права та однакова відповідальність для всіх; немає обмежень чи переваг на підставі статі людини; рівні умови для жінок та чоловіків з інвалідністю для того, щоб користуватися правами нарівні з іншими; відсутність дискримінації за ознакою статі.

ж) Повага до права дітей з інвалідністю на збереження власної ідентичності.

Цей принцип визнає повне користування правами та свободами дітьми з інвалідністю на рівній основі з іншими; в центрі уваги – найкращі інтереси дитини; права дітей з інвалідністю на вільне висловлення власних поглядів з усіх питань, які впливають на їх життя, відповідно до віку, зрілості тощо.

Учасники проекту IDEAS визначили пріоритетні види діяльності для поглиблення участі осіб з інвалідністю та їх організацій у процесі прийняття рішень на національному та регіональному рівнях:

- Право на освіту: забезпечити впровадження інклюзивної освіти на усіх рівнях системи освітніх послуг.
- Право на соціальний захист (раціональне забезпечення пільг та соціальних послуг).
- Доступ до інформації, в тому числі забезпечення осіб з порушенням зору спеціальними комп'ютерними програмами, технічними засобами.
- Забезпечення впровадження статті 9 «Доступність» Конвенції ООН про права інвалідів.
- Забезпечення участі людей з інвалідністю та їх організацій у процесі розробки політики/законодавчих актів, які безпосередньо впливають на їхнє життя; участь у центральних та місцевих органах влади у якості радників та консультантів.
- Створення робочих місць та відповідних умов праці для людей з інвалідністю.
- Забезпечення умов незалежного проживання та підтримки людям з інвалідністю.

Стратегії

Стратегія участі людей з інвалідністю в процесі прийняття рішень передбачає наступні етапи:

- Визначення проблеми.
- Розробка плану дій (визначення цілей і завдань; механізмів, які будуть задіяні; людських та фінансових ресурсів; міжвідомча взаємодія; індикатори моніторингу та оцінки).

- Реалізація плану дій (періодичний перегляд його виконання і, якщо потрібно, коригування).
- Моніторинг та оцінка.

Зобов'язання органів влади (на загальнонаціональному та місцевому рівні)

- Забезпечувати участь громадянського суспільства та його інститутів у процесах формування та реалізації державної регіональної політики.
- Впроваджувати європейські підходи інститутами громадянського суспільства до питань делегування окремих функцій держави в сфері реалізації державної політики в гуманітарній та соціальній сферах.
- Забезпечувати умови для активізації участі громадян з інвалідністю в процесі підготовки та прийняття рішень, здійснення ефективного громадського контролю над діяльністю органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо запобігання та протидії корупції, підвищення прозорості діяльності цих органів.
- Впроваджувати проведення систематичних консультацій з громадськими організаціями людей з інвалідністю в процесі прийняття рішень органами влади, завчасно оприлюднювати проекти відповідних актів на офіційних сайтах цих органів, використовувати інші механізми взаємодії.
- Переглядати законодавство, політику і програми щодо зобов'язань, що накладаються Конвенцією ООН про права інвалідів.
- Враховувати у всіх стратегіях і програмах права людей з інвалідністю.
- Використовувати правильну термінологію і дотримуватися стандартів відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів.
- Приймати всі належні заходи для усунення дискримінації за ознакою інвалідності.
- Зміцнювати роль громадських організацій людей з інвалідністю для того, щоб вони впливали на прийняття рішень на рівні місцевої громади.
- Створювати і пропагувати консультативні органи, що включають людей з інвалідністю; залучати людей з інвалідністю у всі сектори державної служби.
- Проводити збір належної інформації, включаючи статистичні дані, які б дозволяли розробляти і здійснювати стратегії відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів. Держави повинні враховувати етичні принципи при зборі інформації, а також конфіденційність і недоторканість приватного життя людей з інвалідністю.
- Систематично проводити оцінку національних програм, які стосуються людей з інвалідністю, із залученням до цієї роботи організацій людей з інвалідністю. Забезпечити відкритість даних і результатів.
- Організовувати інформаційні та просвітницькі кампанії, що стосуються питання людей з інвалідністю і здійснюваної політики, роблячи акцент на тому, що люди з інвалідністю мають ті ж права, що й інші громадяни.
- Вживати належних заходів для реалізації права на свободу вираження думок і переконань людьми з інвалідністю, а також права на участь у політичному і громадському житті нарівні з іншими.

Зобов'язання людей з інвалідністю та громадських організацій, які представляють їхні інтереси

- Сприяти викладанню питань інвалідності фахівцям та посадовим особам, які приймають рішення; брати активну участь у розробці навчальних програм з питань інвалідності.
- Брати активну участь у просвітницькій діяльності з питань прав людей з інвалідністю.
- Порушувати відповідні проблеми в засобах масової інформації та пропонувати шляхи їх вирішення.
- Співпрацювати з громадськими організаціями, з державними установами, які беруть участь у розробленні та виконанні політики з питань інвалідності.
- Підвищувати потенціал громадських організацій людей з інвалідністю.
- Залучати до роботи людей з інвалідністю (включаючи тих, хто формально не перебуває в організації) для виявлення проблем, потреб і прогалин в законодавстві, політиці, стратегіях.
- Доводити проблеми, потреби і прогалини в законодавстві та інших сферах до відома органів влади на місцевому та національному рівні і працювати з ними над запропонованими рішеннями.
- Проводити моніторинг та оцінку виконання місцевих та загальнонаціональних політик і стратегій у сфері інвалідності.
- Брати участь в консультаційних радах для впливу на процес прийняття рішень.
- Представляти інтереси і захищати права людей з інвалідністю в різних інституціях.

Зобов'язання засобів масової інформації

- Сприяти збільшенню місця/ефіру для історій, пов'язаних з інвалідністю в ЗМІ, – як в державних ЗМІ, так і знаходити можливість впливу на комерційні ЗМІ.
- Просувати позитивний образ людей з інвалідністю в ЗМІ (друкованих, аудіовізуальних та соціальних).
- Дотримуватися принципу якісної журналістики у висвітленні тем інвалідності.
- Сприяти участі персоналу (репортерів, журналістів, сценаристів, редакторів, продюсерів програм, адміністраторів і т.д.) в тренінгах з використання правильної термінології, а також з підготовки програм, які б підтримували позитивний і практичний підхід у висвітленні теми.
- Залучати фахівців з інвалідністю в медійні процеси. Наприклад, запрошувати людей з інвалідністю як гостей на телепрограми, на посади ведучих і репортерів, а також в роботу «за кадром», в якості продюсерів і творців програм.
- За можливості розвивати «робочі групи з розробки програм», які включали б представників громадянського суспільства (людей з інвалідністю, фахівців у сфері інвалідності), для того щоб радити, обговорювати і розглядати зміст програм на предмет позитивного і практичного відображення питань інвалідності в них.
- Сприяти залученню людей з інвалідністю на посади консультантів і керівників у всіх секторах ЗМІ.
- Розробляти інструкції з чітко вираженими цілями в сфері інвалідності і регулярно перевіряти їх виконання.
- Забезпечувати ресурсами для роботи журналістів, які висвітлюють тематику інвалідності та прав людини з інвалідністю.

Моніторинг та оцінка

Моніторинг проводиться з метою оцінки, контролю та прогнозу планів дій за напрямками, які були визначені учасниками проекту. У даному проекті основна його мета – оцінка політики участі громадських організацій людей з інвалідністю в процесі прийняття рішень. Кількісними і якісними показниками можуть бути виміряні будь-які заходи проекту.

У кожному з обраних пріоритетів діяльності можуть бути використані різні індикатори для оцінки результатів, але потрібно взяти до уваги, що основні індикатори моніторингу повинні охоплювати концепції участі громадських організацій людей з інвалідністю в процесі прийняття рішення. Це можуть бути:

- **Законодавчі ініціативи:** закони, програми, стратегії, які були ініційовані та прийняті. **Фінансування громадських організацій:** оцінка процедур фінансування.
- **Співпраця та участь:** рівень участі громадських організацій людей з інвалідністю в законодавчих ініціативах, доступ до інформації, рівень участі в роботі комітетів Верховної Ради, міністерств, відомств, місцевих адміністрацій, кількісні та якісні індикатори підписаних і прийнятих угод органами виконавчої влади тощо.
- **Розвиток громадських організацій людей з інвалідністю:** індикатори, пов'язані з потенціалом організацій, з внеском організацій в соціальну політику (наприклад, кількість і якість послуг).

Подальші дії і рекомендації проекту будуть базуватись на отриманих результатах його діяльності в шести країнах-учасницях.

Кодекс професійної етики українського журналіста (витяг)

1. Головний обов'язок журналіста – сприяти забезпеченню права громадян на одержання оперативної інформації. Це зобов'язує його у своїй діяльності завжди бути об'єктивним, **коректним**, відповідальним за свою справу. Журналіст поширює і коментує лише ту інформацію, у правдивості якої переконаний. Він уникає неповноти або неточностей чи викривлень інформації, які могли б завдати моральної шкоди честі та гідності людини, неприпустимі з його боку недостовірні повідомлення. Журналіст відповідальний перед читачем, слухачем та глядачем.
2. При виконанні професійних обов'язків журналіст не може вдаватися до протизаконних, некоректних способів одержання інформації... Журналіст поважає осіб, які надають йому інформацію, не розголошує її джерел.
3. Журналіст має право відмовитися від виконання завдання редакції з підготовки та поширення власної інформації, якщо її зміст після редакційної правки зазнав істотних змін, що суперечать його переконанням або пов'язані з порушенням норм професійної етики. В усіх інших випадках, коли журналіст оприлюднює неправдиву інформацію, в якій перекручено факти або ж зведено наклеп чи завдано моральної образи людині, він зобов'язаний у тому ж самому засобі масової інформації визнати свою провину через вибачення і виправлення помилок.
4. **Журналіст повинен уникати у своїх публікаціях та передачах образ з приводу національних, расових, етичних та релігійних поглядів і почуттів людей, протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками. Він має утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, зобов'язаний уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.** Особливу чуйність і тактовність журналіст має виявляти щодо дітей та неповнолітніх. Водночас зобов'язаний сприяти зміцненню моральних та етичних засад суспільства, збереженню національних, культурних традицій, протистояти впливу культу насильства, жорстокості, порнографії.
5. Журналіст у своїх повідомленнях не втручається у судові справи, поки ведеться слідство...
6. Журналіст дорожить власним авторитетом та репутацією, несе не лише юридичну, а й моральну відповідальність перед суспільством за правильність повідомлень і справедливість суджень, поширених за власним підписом, під псевдонімом чи анонімно, але з його відома та згоди.
7. Журналіст у своїй професійній поведінці не має права ставити особисті інтереси понад усе... Привласнення чужих думок і творів, матеріалів частково чи повністю (плагиат) суперечить професійній етиці журналіста, є підставою для осуду його з боку колег і оцінюється ними як ганебний вчинок.

8. Журналіст у практичній діяльності не піддається тискові владних структур, особливо в тих випадках, коли йому нав'язують чужу чи хибну думку, орієнтують на фальсифікацію фактів...
9. **Журналіст покликаний постійно працювати над підвищенням власного фахового рівня...**
10. Журналіст поважає і відстоює професійні права колег, дотримується норм і правил поведінки у редакційному колективі...
11. Порушення журналістом положень цього Кодексу піддається громадському осуду, розглядається на зборах редакційних колективів, у первинних організаціях Національної спілки журналістів та радами професійної етики, що створюються при правліннях регіональних організацій Національної спілки журналістів України.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Європейський Союз складається з 28 країн-членів, які вирішили поступово об'єднати свої технології, ресурси та долі. За ті 50 років, що ЄС розширювався, ці країни спільно будували зону стабільності, демократії та сталого розвитку, водночас зберігаючи культурне розмаїття, толерантність та особисту свободу.

Європейський Союз завжди готовий ділитися своїми досягненнями та цінностями з країнами та народами поза його кордонами.

БРИТАНСЬКА РАДА

Британська Рада заснована у 1934 році і є міжнародною організацією Сполученого Королівства із культурних відносин та освіти. Вона створює можливості для розбудови міжнародних зв'язків між Британією та іншими країнами та вибудовує довіру між людьми у всьому світі.

Британська Рада – глобальна організація, що має 190 представництв у 110 країнах та регіонах. Щороку вона впливає на 500 мільйонів людей у всьому світі, а це майже десята частина людства.